

De Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten

Een onderzoek naar de wenselijkheid van de
Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten anno
2014

Auteur: A.J.W. Kingma

Plaats en datum afstudeerzitting: Tilburg, 15 december 2014

De Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten

Een onderzoek naar de wenselijkheid van de Tijdelijke Regeling
Verhaalsrechten anno 2014

Masterscriptie: Rechtsgeleerdheid, accent Privaatrecht

Universiteit: Tilburg University

Auteur: A.J.W. Kingma

ANR: 673122

Begeleider: mr. G. van Dijck

Tweede lezer: mr. L.A.B.M. Wijntjens

Plaats en datum afstudeerzitting: Tilburg, 15 december 2014

Voorwoord

In het voorjaar van 2013 volgde ik het vak aansprakelijkheidsrecht van mevrouw Wijntjens aan de Universiteit van Tilburg. Tijdens een van haar colleges ging het over de Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten. Zij legde ons de werking uit en vroeg ons of wij dit rechtvaardig vonden. Bij mij gingen er verschillende alarmbelletjes rinkelen. Ik werd nieuwsgierig en besloot de regeling en diens werking verder te gaan onderzoeken. Zo heb ik de laatste anderhalf jaar van mijn universitaire studie kunnen genieten met mijn scriptieonderwerp al in mijn achterhoofd.

Het schrijven van deze scriptie liep niet altijd even voorspoedig. Mijn ambitieuze plannen bleken in de praktijk soms niet uitvoerbaar. Ook was het niet altijd eenvoudig om bepaalde denkbeelden goed neer te zetten. Er was veel speurwerk nodig om een gedegen en juist onderzoek neer te zetten. Ondanks de tegenslagen heb ik deze scriptie met veel plezier geschreven. Het was een leerzaam traject, waarin ik ook mezelf weer een beetje beter heb leren kennen.

Mijn dank gaat uit naar alle mensen die gedurende dit traject met interesse hebben geluisterd naar mijn bevindingen: Sake, Martha, Eelco, Bram, Suzan en Siyar. In het bijzonder wil ik mijn partner Dogan Zengin bedanken voor zijn eindeloze geduld, zijn onuitputtelijke positiviteit en omdat hij mij vaak laat relativeren. Daarnaast wil ik graag mevrouw Wijntjens bedanken voor de begeleiding en feedback in het begintraject van mijn onderzoek. De heer Van Dijck wil ik bedanken voor de vloeiende overname van de begeleiding halverwege mijn onderzoek, de feedback op mijn onderzoeksresultaten en alle energie die hij samen met mij heeft gestoken in het uiteindelijk gestrande praktijkonderzoek.

Anne Kingma

Rotterdam, 2 december 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Hoofdstuk 1. Inleiding	6
1.1. Aanleiding voor het onderzoek.....	6
1.2. Onderzoeksdoel	7
1.3. Onderzoeksvraag	7
1.4. Plan van aanpak	7
1.5. Leeswijzer en afbakening.....	8
Hoofdstuk 2. Het ontstaan van de TRV.....	11
2.1. De visie op verhaalsrechten voor 1992.....	11
2.2. Het Nieuw Burgerlijk Wetboek	13
2.3. Het doel en de werking van de TRV	14
2.4. De reikwijdte van de TRV	16
2.5. Tussenconclusie	17
Hoofdstuk 3. De TRV in de literatuur	18
3.1. De huidige visie op verhaalsrechten	18
3.2. Artikelsgewijs commentaar in de literatuur	19
3.2.1. Artikel 6:165 BW – personen met gebrek.....	19
3.2.2. Artikel 6:166 BW – groepsverband	20
3.2.3. Artikel 6:169 BW – kinderen	20
3.2.4. Artikel 6:171 BW – niet-ondergeschikten.....	21
3.2.5. Artikel 6:173 BW – gebrekkige zaken (roerend).....	21
3.2.6. Artikel 6:174 BW – aansprakelijkheid voor opstallen	21
3.2.7. Artikel 6:175 BW – aansprakelijkheid gevaarlijke stoffen	22
3.2.8. Artikel 6:176 BW - exploitant stortplaats en 6:177 BW – exploitant mijnbouwwerk	22
3.2.9. Artikel 6:185 BW – risicoaansprakelijkheid producent.....	22
3.2.10 Boek 8 Burgerlijk Wetboek – gevaarlijke stoffen.....	22
3.3. Argumenten tegen de TRV.....	23
3.3.1. ‘Tijdelijke’ regeling duurt bijna kwart eeuw	23
3.3.2. Onterechte vrees voor toename procedures	23

3.3.3. Benadeelden benadeeld - schadeveroorzaker beoordeeld	24
3.3.4. Verhaalsrechten zijn gewenst	25
3.3.5. Ongewenste uitstraling en reflexwerking	26
3.3.6. Positie verhaalzoekende instantie verslechterd	26
3.3.7. Lagere premies door verhaalsmogelijkheden	27
3.3.8. De TRV moet volledig worden afgeschaft	27
3.4. Argumenten vóór de TRV	27
3.4.1. Overbelasting rechtspraak, onwenselijkheid verhaalsrechten en slachtofferbescherming	27
3.4.2. Onderlinge afspraken 'repeat players'	28
3.4.3. Politieke overwegingen	28
3.4.4. Premiestijgingen	28
3.4.5. Geen efficiënt middel voor zuivere kostenallocatie	29
3.5. Verklaring	29
3.6. Tussenconclusie	30
Hoofdstuk 4. De TRV in de praktijk: een jurisprudentieanalyse van 1990 tot nu	31
4.1. De reikwijdte van de TRV: Anticiperen, reflexwerking en uitstraling	31
4.2. Coullance uitkeringen	34
4.3. Subrogatie naar buitenlands recht en artikel 6:174 BW: gebrekkige opstal	34
4.4. Artikel 6:169 BW en 6:166 BW: aansprakelijkheid voor kinderen en groepsaansprakelijkheid	35
4.5. De aansprakelijkheidsverzekering en medeaansprakelijke partijen	37
4.6. Artikel 6:170 BW en 6:171 BW: werkgeversaansprakelijkheid en aansprakelijkheid voor (niet) ondergeschikten	37
4.7. Keuzevrijheid benadeelde	38
4.8. Tussenconclusie	39
Hoofdstuk 5. Conclusie	40
Bronnenlijst	43

Hoofdstuk 1. Inleiding

In dit onderzoek staat de Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten (hierna: 'TRV') centraal. Allereerst wordt in dit hoofdstuk besproken wat de aanleiding is voor dit onderzoek. Vervolgens komen de volgende onderwerpen aan bod: het onderzoeksdoel, de onderzoeksvraag, het plan van aanpak en de leeswijzer.

1.1. Aanleiding voor het onderzoek

Ter illustratie van het probleem dat ten grondslag ligt aan dit onderzoek, wordt begonnen met een voorbeeld uit de praktijk. Tijdens een avondje thuis gourmetten met het gezin op 2 augustus 2003 doet er zich een ongeval voor. De vader van het gezin vult de aluminium bakjes in de branders bij met brandgel. De kunststof jerrycan, waar de brandgel in zit, ontploft. Zowel de vader als de dochter lopen bij dit ongeval lichamelijk letsel op.

Interpolis, de aansprakelijkheidsverzekeraar van de vader, vergoedt de schade van de dochter. Interpolis is hiertoe niet verplicht, maar dit doet zij uit *coulance* (*coulance-uitkering*). In ruil voor de schadevergoeding neemt Interpolis de vorderingen over die de dochter heeft op de slagerij die het gourmetstel en de brandgel ter beschikking heeft gesteld, het bedrijf dat de brandgel heeft verpakt en de producent van de brandgel die de gel op de markt heeft gebracht (subrogatie en aansprakelijkheid op grond van artikelen 6:175 jo. 6:173 en 6:185 BW). Voor de zekerheid heeft de dochter haar vorderingsrechten ook gecedeerd aan Interpolis. Als Interpolis het bedrag wil verhalen op de aansprakelijke partijen, krijgt zij tegengeworpen dat de ingestelde verhaalsvordering wordt geblokkeerd door de Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten.¹

In 1992 werd het Nieuwe Burgerlijk Wetboek (hierna ook: 'NBW') ingevoerd. Het NBW was voorzien van een aantal nieuwe vormen van risicoaansprakelijkheid. De TRV werd tegelijkertijd met het NBW ingevoerd.² Het gevolg van deze regeling is onder andere dat een verzekeraar die subrogeert in de vordering van een benadeelde de kosten van de schade niet bij de veroorzaker neer kan leggen op grond van risicoaansprakelijkheden. De verzekeraar kan enkel gebruik maken van artikel 6:162 BW (onrechtmatige daad) met de daarbij behorende (zware) bewijslast en andere reeds bestaande aansprakelijkheidsgronden. De TRV stamt uit een tijd waarin verhaalsrechten ter discussie stonden en de afschaffing van verhaalsrechten in de rede lag. Na de invoering van de TRV is deze visie 180 graden gedraaid.³ De TRV is echter, ondanks haar tijdelijke karakter wat blijkt uit de *Parlementaire Geschiedenis*,⁴ tot op heden ongewijzigd blijven bestaan.

In de literatuur, waarover later meer, werd al kort na de invoering veel kritiek geuit op de TRV door verschillende deskundigen, waarbij de gewijzigde visie op verhaalsrechten en de bevoordeelde positie van de schadeveroorzaker belangrijke argumenten zijn tot afschaffing of wijziging van de TRV.⁵ Ondanks dat de (uitgebreide) literatuur over dit onderwerp relatief oud is, blijkt uit de verwijzingen van

¹ Rb. Roermond 5 oktober 2011, ECLI:NL:RBROE:2011:BW0302.

² Reehuis & Slob (stud.) 1990, p. 1365.

³ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 39; Van Maanen & Römers 1994, p. 53, 60.

⁴ Reehuis & Slob (stud.) 1990, p. 1365.

⁵ Vgl. Van Maanen & Römers 1994, p. 53; Van Boom 2000, p. 123; Engelhard 2003, p. 259; Lubach, 2005, p. 344; G.E. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

deskundigen in recentere artikelen dat het probleem nog actueel is. De actualiteit van het probleem wordt benadrukt in het in 2013 verschenen artikel van Van Zwieten in het tijdschrift 'Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade',⁶ waarin Van Zwieten de problemen rondom de TRV nogmaals uiteenzet. Wat is nu de reden dat de TRV ondanks alle kritiek altijd ongewijzigd is blijven bestaan? Is de kritiek uit de literatuur ook in de praktijk merkbaar? En is het bestaan van een dergelijke regeling in de huidige maatschappij nog wenselijk?

1.2. Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om het doel en de werking van de TRV vanaf de invoering tot nu op een duidelijke manier te beschrijven. Tevens wordt de kritiek uit de literatuur en de werking van de TRV in de rechtspraak beschreven, waarna er door alle voor- en tegenargumenten af te wegen wordt verklaard waarom de TRV nog ongewijzigd bestaat. Vervolgens wordt beoordeeld of de TRV anno 2014 ongewijzigd kan blijven bestaan of dat aanpassingen van de TRV wenselijk zijn, dan wel of volledige afschaffing van de TRV in de rede ligt. Bij deze beoordeling wordt gebruik gemaakt van verschillende perspectieven: wetstechnisch, rechtsontwikkeling, literatuur, politiek en praktijk.

1.3. Onderzoeksvraag

Uit de probleemstelling en het onderzoeksdoel vloeit de volgende vraag voort die centraal staat in dit onderzoek:

“Hoe verhoudt de TRV zich anno 2014 tot het doel en de werking wat de wetgever beoogde en is afschaffing of wijziging van de regeling gewenst vanuit de perspectieven wetstechnisch, rechtsontwikkeling, literatuur, politiek en praktijk?”

1.4. Plan van aanpak

Allereerst wordt er in hoofdstuk 2 ingegaan op het ontstaan van de TRV. Hiervoor is een beschrijving van de toenmalige visie op verhaalsrechten onvermijdelijk. Daarnaast wordt de werking en het doel van de TRV beschreven, zoals de wetgever dat heeft beoogd bij de invoering. Ook wordt in dit hoofdstuk het wettelijk kader van dit onderzoek uiteen gezet.

In dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van literatuurstudie. De Parlementaire Geschiedenis en de Parlementaire Behandeling worden gebruikt ter beoordeling van het destijds beoogde doel en werking van de wetgever voor de TRV. Voor aanvullende literatuur is gebruik gemaakt van de 'sneeuwbalmethode'.

In hoofdstuk 3 wordt eerst de huidige visie op verhaalsrechten uiteengezet. Vervolgens wordt aan de hand van literatuuronderzoek de kritiek van verschillende rechtsgeleerden op de TRV beschreven. Daarna volgen de argumenten die pleiten voor het ongewijzigd voortbestaan van de TRV. Tot slot zal worden verklaard waarom de TRV nog steeds ongewijzigd bestaat.

⁶ P. van Zwieten, 'Enkele uitvoeringsproblemen voor de gesubrogeerde verzekeraar bij de toepassing van de Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2013-10.

De literatuurstudie is verricht aan de hand van de 'sneeuwbalmethode', waarbij het artikel van Van Zwieten als sleutelpublicatie is genomen.⁷ Bij het beoordelen van de argumenten is gebruik gemaakt van de theorie van Popper; het systematisch tegendenken.⁸

In hoofdstuk 4 wordt de werking van de TRV door de jaren heen beschreven aan de hand van jurisprudentie. Deze beschrijving wijst uit of er verschillen zijn ontstaan in de omgang met de TRV door de rechtspraak. Daarnaast wordt er onderzocht of de kritiek uit de literatuur ook merkbaar is in de rechtspraak. Deze analyse speelt een rol bij de beoordeling van de TRV vanuit het perspectief van de praktijk.

Bij de beschrijving van de jurisprudentie wordt gebruik gemaakt van uitspraken van de Rechtbank, het Hof en de Hoge Raad. Voor het vaststellen van de werking van de TRV zijn 21 uitspraken geanalyseerd in het tijdsbestek van 1990 tot heden. De arresten worden per onderwerp in chronologische volgorde besproken om de ontwikkeling van de TRV vast te stellen. Bij iedere uitspraak wordt uitgelegd welke rol de TRV speelt en hoe de rechter daarmee omgaat. Ook worden eventuele verschillen en overeenkomsten in opvattingen door de jaren heen met betrekking tot verhaalsrechten aangestipt.

In hoofdstuk 5 wordt de conclusie gepresenteerd. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van vijf perspectieven beoordeeld of de TRV kan blijven bestaan of dat de regeling moet worden gewijzigd of afgeschaft. De perspectieven die hiervoor worden gebruikt zijn: wetstechnisch, rechtsontwikkeling, literatuur, politiek en praktijk. Voor deze perspectieven is gekozen omdat de TRV vanuit deze perspectieven het meest interessant kan worden beoordeeld door middel van een goede onderbouwing. De onderzoeksresultaten uit hoofdstuk 2,3 en 4 zullen hierbij worden gebruikt. Zonder de gegeven tussenconclusies te herhalen of afbreuk te doen aan eerder gepresenteerde onderzoeksresultaten, wordt er in dit hoofdstuk een gemotiveerd antwoord geformuleerd op de onderzoeksvraag.

Ter beeldvorming van de praktijkbehoeftes zijn er gesprekken gevoerd met een verzekeraar en een deskundige. In eerste instantie was de bedoeling om een verantwoord empirisch onderzoek op te zetten, maar helaas is dit door tegenvallende reacties bij verzekeraars niet tot stand kunnen komen. De verkregen informatie wordt nu gebruikt als achtergrond informatie en om een beeld te vormen van de werking van de TRV in de praktijk en de behoefte aan verandering.

De bronnen die zijn gebruikt voor dit onderzoek zijn in een lijst opgenomen na de conclusie. De bronnen zijn bijgewerkt en gecontroleerd tot 3 december 2014.

1.5. Leeswijzer en afbakening

In deze paragraaf zullen een aantal veel voorkomende begrippen worden uitgelegd. Ook wordt de omvang van dit onderzoek uiteengezet.

⁷ P. van Zwieten, 'Enkele uitvoeringsproblemen voor de gesubrogeerde verzekeraar bij de toepassing van de Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2013-10.

⁸ Jarvie, Milford & Miller 2006, p. 221 e.v.

Een sleutelbegrip in dit onderzoek is ‘verhaalsrechten’. Het begrip verhaalsrecht is een gemeenschappelijke noemer voor contractuele en wettelijke verhaalsrechten.⁹ Een verhaalsrecht wordt in het kader van dit onderzoek uitgeoefend door een verzekeraar. De verzekeraar keert een (schade)vergoeding uit aan de benadeelde, waarna de verzekeraar de aansprakelijke schadeveroorzaker voor het schadebedrag aanspreekt. Dit kan zowel een sociale als een particuliere verzekeraar zijn. Bij een sociale verzekering wordt de premie ingehouden van het loon. Een particuliere verzekering wordt door persoon vrijwillig afgesloten. Een voorbeeld hiervan is de WA-verzekeraar, de algemene particuliere aansprakelijkheidsverzekeraar. Dit onderzoek zal enkel toezien op de particuliere verzekeraar.

Vervolgens wordt er in dit onderzoek een onderscheid gemaakt tussen subrogatie en regresrechten. Subrogatie is het recht uit artikel 7:962 BW. Bij subrogatie treedt de verzekeraar in de rechten van de benadeelde, omdat er een verzekeringsovereenkomst is gesloten tussen de verzekeraar en de verzekerde. De verzekeraar krijgt (in beginsel) niet meer, minder of andere rechten dan de benadeelde. Een (zelfstandig) regresrecht is een recht dat de (sociale) verzekeraar uit eigen hoofde heeft op basis van de wet. Hier ligt geen overeenkomst aan ten grondslag. Een voorbeeld hiervan is Artikel 90 lid 1 WAO.¹⁰ In dit onderzoek zal enkel het onderdeel ‘subrogatie’ worden behandeld, omdat dat samenhangt met de particuliere verzekeraar.

De TRV (ook wel: ‘artikel 6:197 BW’) maakt een onderscheid tussen de sociale en de particuliere verzekeraar. Lid 1 gaat in op het civiel plafond en de vorderingsrechten van een sociale verzekeraar. Lid 2 en 3 zien toe op subrogatie, de vorderingsrechten van een particuliere verzekeraar. In dit onderzoek zal alleen de wenselijkheid van lid 2 en 3 worden beoordeeld. Wanneer in dit onderzoek wordt gesproken over de TRV of artikel 6:197 BW, wordt hiermee enkel artikel 6:197 lid 2 en 3 BW bedoeld.

Voor de persoon die de schade heeft geleden wordt in dit onderzoek ‘benadeelde’ als overkoepelende term gebruikt. Hieronder valt zowel het slachtoffer wat aanspraak maakt op de verzekering van de schadeveroorzaker, als de verzekerde die aanspraak maakt op zijn eigen verzekering als gevolg van schade veroorzaakt door een derde. In sommige gevallen wordt er expliciet gesproken over verzekerde, omdat het dat alleen gaat over de persoon die aanspraak maakt op zijn eigen verzekering.

In het eerste hoofdstuk van dit onderzoek wordt ingegaan op de geschiedenis van het Burgerlijk Wetboek. Wanneer er wordt gesproken over het Nieuw Burgerlijk Wetboek wordt hiermee het Burgerlijk Wetboek bedoeld zoals dat werd ingevoerd op 1 januari 1992. Wanneer er wordt gesproken over het Burgerlijk Wetboek wordt hiermee bedoeld op huidige Burgerlijk Wetboek en kan de nummering van de artikelen dus ook worden teruggevonden in de huidige wetboeken.

In de conclusie van dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van vijf perspectieven. Voor de duidelijkheid worden de perspectieven hier kort toegelicht. Het perspectief ‘wetstechnisch’ ziet in het kader van dit onderzoek toe op de doelstelling en de beoogde werking van de wetgever ten tijde van de invoering van de TRV. Het perspectief ‘rechtsontwikkeling’ ziet toe op de vraag wat de TRV voor invloed heeft op de rechtsontwikkeling. Het perspectief ‘literatuur’ bekijkt de TRV vanuit het oogpunt van de deskundigen die erover hebben geschreven. Het perspectief ‘praktijk’ ziet in dit onderzoek toe op de wenselijkheid

⁹ Van Maanen & Römers 1994, p. 9.

¹⁰ Van Maanen & Römers 1994, p. 9; zie ook: Van Boom 2000, p. 16.

van het bestaan, aanpassen of afschaffen voor de partijen die er in de praktijk mee te maken hebben. Het laatste perspectief is 'politiek', wat in het kader van dit onderzoek toeziet op het belang van het laten bestaan, aanpassen of afschaffen van de TRV voor de politiek, en dus de wetgever. Aan de hand van deze perspectieven zal een oordeel worden gegeven over de wenselijkheid van de TRV.

Hoofdstuk 2. Het ontstaan van de TRV

In dit hoofdstuk wordt het ontstaan, het doel en de werking van de TRV beschreven. Allereerst wordt ingegaan op de visie op verhaalsrechten in de jaren voorafgaand aan het ontstaan van de TRV. Vervolgens wordt beschreven wanneer en met welk doel de TRV haar intrede deed. Daarbij zal worden ingegaan op de door de wetgever beoogde werking van de TRV. Ook wordt in dit hoofdstuk het wettelijk kader van dit onderzoek uiteengezet. Er wordt niet op jurisprudentie ingegaan, omdat daaraan in hoofdstuk 3 uitgebreid aandacht wordt besteed. De in dit hoofdstuk gepresenteerde informatie dient als toetsingskader voor de beoordeling van de verhouding tussen de TRV anno 2014 en het door de wetgever beoogde doel en de werking van de TRV, later in dit onderzoek. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een korte resumé van de bevindingen.

2.1. De visie op verhaalsrechten voor 1992

Voorafgaand aan de invoering van het NBW bestond er een discussie over de wenselijkheid van verhaalsrechten.¹¹ Een belangrijke deelnemer aan deze discussie was Bloembergen,¹² de vertegenwoordiger van de visie dat verhaalsrechten onwenselijk waren en moesten worden afgeschaft.¹³ Deze visie had een groot draagvlak in de maatschappij en Bloembergen wist zelfs de wetgever meerdere malen te overtuigen van deze visie.¹⁴ Ook in de Parlementaire Geschiedenis van het Nieuw Burgerlijk Wetboek wordt bij de verhaalsrechten letterlijk naar de uiteenzetting van Bloembergen verwezen.¹⁵ Zijn betoog wordt zoveel waarde toegekend dat het voor dit onderzoek is gebruikt als ‘de visie’ op verhaalsrechten toentertijd.¹⁶ Om een indruk te geven van die visie zal hier kort het betoog van Bloembergen worden beschreven.¹⁷

Voor de wenselijkheid van verhaalsrechten gelden voor sociale en particuliere verzekeraars dezelfde argumenten, zo schrijft Bloembergen.¹⁸ Hij begint vervolgens met het weerleggen van de argumenten die pleiten vóór het bestaan van verhaalsrechten (hierna: ‘voor-argument’). Het eerste voor-argument is dat er op onvoorzichtig, of zelfs schuldig gedrag van de schadeveroorzaker moet worden gereageerd

¹¹ Zeben, Du Pon & Olthof 1981, p. 553 e.v.

¹² Aldus ook Van Boom 2000, p. 5 en 112; E. Hondius, ‘A.R. Bloembergen, Schadevergoeding bij onrechtmatige daad, dissertatie Utrecht 1965’, *Ars Aequi* januari 2008, p. 73-77.

¹³ Bloembergen 1965; zie ook SER-advies 17 september 1993, ‘regresrechten in de sociale verzekeringen’, nr. 14, p. 18.

¹⁴ De wetgever zag onder letterlijke verwijzing naar de visie van Bloembergen af van verhaalsrechten in de AWBZ en de AAW. *Kamerstukken II 1974/1975*, 13 231, nr. 1-4, p. 95-96.

¹⁵ Zeben, Du Pon & Olthof 1981, p. 553.

¹⁶ Bloembergen vertegenwoordigde met zijn proefschrift de visie van veel deskundigen en de wetgever tot ongeveer 1992. Door het brede draagvlak wat Bloembergen creëerde en de letterlijke verwijzing in de Parlementaire Geschiedenis van het Nieuw Burgerlijk Wetboek en enkele kamerstukken wordt ten behoeve van dit onderzoek de argumentatie van Bloembergen gebruikt als een realistische afspiegeling van de visie van de toenmalige maatschappij.

¹⁷ Bloembergen 1965, p. 360 e.v.; Dit onderdeel is beschrijvend, er wordt hier geen waardeoordeel gegeven door de onderzoeker en de toenmalige argumenten en weerleggingen zullen ook niet worden weerlegd door middel van hedendaagse argumenten. Hiervoor wordt verwezen naar hoofdstuk 3.

¹⁸ Bloembergen 1965, p. 382.

met de verplichting om de gehele schade te vergoeden. Bloembergen vindt dat dat argument de schadevergoeding onterecht als een soort van straf ziet, terwijl schadevergoeding is bedoeld om de benadeelde te helpen. Ook de preventiegedachte gaat hier niet op, omdat de veroorzaker vaak niets zal 'voelen' van de te vergoeden schade. Het is gebruikelijk dat er enkel verhaal wordt gezocht wanneer de veroorzaker verzekerd is voor aansprakelijkheid. Verhaalsacties op niet verzekerde personen worden in die tijd als onsympathiek omschreven. De verzekeraar draait dus voor de schade op en alleen regelingen zoals no-claimkorting, eigen risico en uitsluiting van verzekering zorgen voor enige preventieve werking.¹⁹

Dan volgt het voor-argument 'billijkheid'; een beginsel van het aansprakelijkheidsrecht is dat de schadeveroorzaker de schade draagt. Bloembergen vindt dat dit argument teveel in de emotionele sfeer ligt. Daar de WA-verzekeraar van de schadeveroorzaker vaak de schade zal dragen, kan er niet meer worden gesproken van de 'schuldige'. Het ethische argument valt hiermee weg.²⁰

Vervolgens bespreekt Bloembergen het budgettair argument. Wanneer de schade niet wordt toegerekend aan de werkelijke veroorzaker kan dit ertoe leiden dat een activiteit goedkoper lijkt dan dat het in werkelijkheid is. Bloembergen vraagt zich hierbij af of verhaalsrechten dan wel de meest efficiënte manier zijn om de draagplicht voor de kosten van een activiteit te realiseren. Daarnaast acht hij het onzeker dat een activiteit zoals autorijden te goedkoop zou lijken door verhaalsrechten af te schaffen.²¹ De kosten voor dit soort activiteiten worden vooral beheerst door belastingheffingen, aldus Bloembergen.²²

Het laatste voor-argument wat Bloembergen bespreekt is het profijtargument. Dit houdt in dat schadeveroorzakers niet hoeven te profiteren van de (sociale) verzekeringen waarvan anderen de kosten dragen. Bloembergen twijfelt aan de waarde van dit argument. Hij vraagt zich af of er 'werkelijk veel op tegen is om de potentiële schadeveroorzakers te laten profiteren van een door de potentiële benadeelde gesloten verzekering'. Hij beargumenteert dat het 'profijt' eigenlijk al aan de schadeveroorzaker toebehoorde, maar dat het hem is ontnomen door de uitbreiding van aansprakelijkheid. De benadeelde is al beschermd door de verzekering, zo beredeneerd Bloembergen.²³ Vervolgens zet Bloembergen zijn argumenten uiteen die tegen de wenselijkheid van verhaalsrechten pleiten. Om te beginnen zijn verhaalsprocedures een kostbare aangelegenheid, zowel voor de partijen als voor de gemeenschap.²⁴ Daarnaast vindt Bloembergen verhaalsrechten een 'vestzak/broekzak' verhaal. Degene die als gevolg van verhaalsrechten aan een verzekering lagere premies kunnen gaan betalen, zullen aan de andere kant geconfronteerd worden met hogere premies.²⁵ Ook wijst Bloembergen erop dat de werking van verhaalsrechten onzuiver is. Dit argument gaat vooral op voor sociale verzekeringen, waarbij een uniforme premie geldt. De lagere premie die wordt behaald door het inzetten van verhaalsrechten komt ten goede van iedereen, niet enkel de benadeelde. Tot slot heeft

¹⁹ Bloembergen 1965, p. 361-362.

²⁰ Bloembergen 1965, p. 363.

²¹ Bloembergen beargumenteert in zijn dissertatie dat aansprakelijkheidskwesties zich vooral voordoen bij verkeersongevallen.

²² Bloembergen 1965, p. 364-365.

²³ Bloembergen 1965, p. 364-365.

²⁴ Bloembergen 1965, p. 365-366.

²⁵ Bloembergen 1965, p. 366-367.

Bloembergen het nog over de spreiding van de schade. De verzekering neemt hier eigenlijk de taak van aansprakelijkheid over, door de schade te spreiden. Verhaalsrechten zouden een maatschappelijk onwenselijke functie krijgen wanneer de spreiding ongedaan wordt gemaakt door een verhaalsactie op een onverzekerde veroorzaker.²⁶

Ten slotte gaat Bloembergen nog specifiek in op de positie van de particuliere verzekeraar. Het profijtargument telt bij deze vorm van verzekeren zwaarder, vindt Bloembergen, omdat het hier gaat om een potentiële benadeelde die vrijwillig een deel van zijn inkomen inlevert om verzekerd te zijn. Bloembergen erkent dat een verhaalsrecht van de verzekeraar hier vermoedelijk zal leiden tot lagere verzekeringspremies, waardoor de potentiële benadeelden kunnen profiteren van het verhaalsrecht van de verzekeraar.²⁷

Ook het broekzak/vestzak argument speelt hier een zwaardere rol. Bloembergen geeft aan dat met name de overheveling van de kosten in dit geval zinloos zal zijn. Een ongevallenzekeringspolis in die tijd werd vooral gesloten door de hogere inkomensklasse, maar zij waren ook de enige met een motorvoertuig, waardoor bij dezelfde persoon de hogere premie van de ene verzekering tegenover de lagere premie van de andere verzekering komt te staan.²⁸ Als laatste argument tegen verhaalsrechten voegt Bloembergen hier nog aan toe dat de particuliere verzekeraar sowieso al geen verhaalsrecht toekwam. Aangezien dit niet als onbevredigend werd ervaren ziet Bloembergen er geen reden toe om dit nu te veranderen.²⁹

De argumenten van Bloembergen leiden tot de visie dat verhaalsrechten onwenselijk zijn en moeten worden afgeschaft.³⁰ Zo denken ook veel andere instellingen en wetenschappers erover in die tijd, aldus Bloembergen.³¹ Tot zover de visie op verhaalsrechten voorafgaand aan de invoering van de TRV. Deze uiteenzetting helpt om te begrijpen met welke insteek de wetgever aan de slag ging toen zij begon aan het ontwerp voor het Nieuw Burgerlijk Wetboek.

2.2. Het Nieuw Burgerlijk Wetboek

De visie dat verhaalsrechten maatschappelijk ongewenst waren, verloor in de loop der tijd draagvlak in de maatschappij. Er ontstond een discussie over de wenselijkheid van verhaalsrechten.³² Hierop wordt in hoofdstuk 3 uitgebreid ingegaan.

Ondanks deze discussie werden er in het ontwerp van het Nieuw Burgerlijk Wetboek (hierna ook: 'NBW') nieuwe aansprakelijkheidsgronden opgenomen, die ook voor de verzekeraars zouden leiden tot een uitbreiding van verhaalsmogelijkheden. Daarbij werd de verhaal zoekende partij door de nieuwe aansprakelijkheidsgronden op allerlei manieren geholpen in de bewijslast.³³ Deze nieuwe gronden voor aansprakelijkheid waren bedoeld om de benadeelde in een gunstigere positie te brengen.³⁴

²⁶ Bloembergen 1965, p. 367.

²⁷ Bloembergen 1965, p. 382-383.

²⁸ Bloembergen 1965, p. 383.

²⁹ Bloembergen 1965, p. 383-384.

³⁰ Bloembergen 1965, p. 368, 379-380.

³¹ Bloembergen 1965, p. 368.

³² Hartkamp 1990, p. 269; aldus ook Nieuwenhuis e.a. 1992, p. 28; Hijma & Olthof 1993, p. 303; Van Maanen & Römers 1994, p. 12.

³³ Nieuwenhuis e.a. 1992, p. 28.

³⁴ Hijma & Olthof 1993, p. 303.

In 1983, voorafgaand aan de invoering van het NBW, werd een werkgroep ingesteld die ervoor moest zorgen dat er tegemoet gekomen werd aan de bezwaren van de diverse beroeps- en belangengroepen die zich hadden uitgesproken tegen deze uitbreiding van verhaalsrechten. De werkgroep slaagde er niet in om voor de invoering van het NBW te komen met een definitieve oplossing, daarom adviseerde zij om een tijdelijke regeling op te nemen op het gebied van verhaalsrechten. Deze regeling kon dan de situatie zoals die bestond onder het 'oude' recht voor verzekeraars handhaven. Dit werd ook wel het handhaven van de status quo genoemd.³⁵ Hiermee was de introductie van de TRV een feit.

De wetgever ging akkoord met de introductie van deze 'neutrale' regeling; enerzijds werden de verhaalsrechten niet uitgebreid voor verzekeraars, maar ze werden ook nog niet afgeschaft.³⁶ In 1983 werd de TRV bij de nota van wijziging op de invoeringswet van de boeken 3,5 en 6 in het NBW opgenomen.³⁷ Op 1 januari 1992 trad het NBW in werking, voorzien van de TRV in artikel 6:197 BW.³⁸ De artikelen 6:175 BW, 6:176 BW, 6:177 BW en de afdelingen van boek 8 BW werden in op 1 februari 1995 toegevoegd aan de TRV.³⁹

2.3. Het doel en de werking van de TRV

Het doel van de TRV was dus het handhaven van de status quo. De wetgever benadrukt dat de regeling 'tijdelijk' is; zij zal verdwijnen wanneer de discussie omtrent verhaalsrechten is afgerond.⁴⁰ In de toelichting op artikel 6:197 BW worden drie redenen aangevoerd om de status quo te handhaven.⁴¹ De eerste reden is dat men wil voorkomen dat de rechtspraak wordt overbelast met procedures door verzekeraars over verhaalsrechten.⁴² Ten tweede is de uitbreiding van de aansprakelijkheidsgronden bedoeld om de positie van de benadeelde te verbeteren, niet om de omvang van verhaalsrechten te bepalen.⁴³ Ten derde is de discussie omtrent de wenselijkheid van verhaalsrechten nog niet afgerond. Met het handhaven van de status quo moet worden voorkomen dat de verhaalsrechten zich uitbreiden waardoor oplossingen voor de verhaalsdiscussie onmogelijk of belemmerd worden. De TRV moet de gevolgen van de nieuwe aansprakelijkheidsgronden in het NBW neutraliseren voor wat betreft de verhaalsrechten van verzekeraars.⁴⁴

Om dat doel te bereiken werkt de TRV als volgt. Waar de verzekeraar normaal gesproken bij subrogatie in de rechten treedt van de benadeelde, overeenkomstig artikel 7:962 BW, werkt dit anders wanneer de TRV van toepassing is. In het tweede lid van artikel 6:197 BW zijn een aantal artikelen opgenomen die niet vatbaar zijn voor subrogatie door een verzekeraar.⁴⁵ Het gaat om de risicoaansprakelijkheidsgronden die nieuw zijn ten opzichte van het oude BW:

³⁵ Van Maanen & Römers 1994, p. 12.

³⁶ Nieuwenhuis e.a. 1992, p. 28.

³⁷ *Kamerstukken II* 1983/84, 17 541, nr. 4.

³⁸ *Stb.* 1991, 600.

³⁹ *Stb.* 1994, 887; *Stb.* 1994, 846.

⁴⁰ Hijma & Olthof 1993, p. 303; Reehuis & Slob (stud.) 1990, p. 1365.

⁴¹ Zeben, Reehuis & Slob 1990, p. 1404.

⁴² Zie ook Van Boom 2000, p. 123.

⁴³ Reehuis & Slob (stud.) 1990, p. 1365.

⁴⁴ Van Maanen & Römers 1994, p. 14.

⁴⁵ Hijma & Olthof 1993, p. 303.

- Artikel 6:165 BW: aansprakelijkheid voor personen met een gebrek;
- Artikel 6:166 BW: aansprakelijkheid in groepsverband;
- Artikel 6:169 BW: aansprakelijkheid voor onrechtmatige daden door kinderen onder de veertien jaar (lid 1) en kinderen van veertien en vijftien jaar (lid 2);
- Artikel 6:171 BW: aansprakelijkheid voor niet-ondergeschikten;
- Artikel 6:173 BW: aansprakelijkheid voor gebrekkige roerende zaken;
- Artikel 6:174 BW: aansprakelijkheid voor opstallen;
- Artikel 6:175 BW: aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen (algemene grondslag);
- Artikel 6:176 BW: aansprakelijkheid van een exploitant van een stortplaats;
- Artikel 6:177 BW: aansprakelijkheid van een exploitant van een mijnbouwwerk;
- Artikel 6:185 BW: aansprakelijkheid van een producent;
- Afdeling 4 titel 6 boek 8 BW: aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen aan boord van een zeeschip;
- Afdeling 4 titel 11 boek 8 BW: aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen aan boord van een binnenschip;
- Afdeling 1 titel 14 boek 8 BW: aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen aan boord van een voertuig;
- Afdeling 4 titel 19 boek 8 BW: bestaat niet (meer), er wordt verwacht dat hier wordt bedoeld afdeling 2 van titel 19 boek 8 BW aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen aan boord van een spoorrijtuig.

Afbeelding 1

Tevens worden deze artikelen uitgesloten wanneer het gaat om subrogatie op grond van artikel 6 lid 3 van de Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven,⁴⁶ zo blijkt uit artikel 6:197 lid 2 sub b BW. Lid 3 van artikel 6:197 BW voorkomt dat een verzekeraar op een andere wijze dan subrogatie in de rechten van de benadeelde treedt. De verkrijging van de rechten middels een overeenkomst, cessie of het uitoefenen van rechten op naam of ten behoeve van de benadeelde is in dit lid uitgesloten.⁴⁷ Dergelijke afspraken zijn nietig als gevolg van artikel 3:40 lid 2 BW.⁴⁸ Het uitoefenen van een verhaalsrecht op grond van een in de TRV genoemde aansprakelijkheidsgrond is dus op geen enkele manier mogelijk voor een verzekeraar.

Artikel 6:197 lid 2 sub a BW bevat een uitzondering. De zinsnede ‘behoudens voor zover...mede aansprakelijk was’ wordt als volgt uitgelegd. De handhaving van de status quo voor de verhaalsrechten geldt niet wanneer er sprake is van schade toegebracht door de verzekerde, ten behoeven van welke schade de verzekering een uitkering doet, tegenover anderen die mede aansprakelijk zijn voor de schade. De verzekeraar mag in dat geval wél gebruik kan maken van de risicoaansprakelijkheden als grondslag voor het verhaalsrecht, ten opzichte van de mede schadeveroorzaker(s) of diens

⁴⁶ Dit wordt verder niet meer apart genoemd. Waar er gesproken wordt over ‘de verzekeraar’ wordt hiermee ook het schadefonds bedoeld.

⁴⁷ Van Maanen & Römers 1994, p. 15; aldus ook Hartkamp 1990, p. 369; Hijma & Olthof 1993, p. 304.

⁴⁸ Spier e.a. 2012, p. 327.

verzekeraar(s).⁴⁹ De wetgever heeft hierin voorzien om te voorkomen dat de volgorde waarin schadeveroorzakers worden aangesproken bij gezamenlijke schade nadelige gevolgen met zich meebrengt.

Met de TRV wordt beoogd alleen de nieuwe risicoaansprakelijkheidsgronden uit te sluiten. De TRV laat wel de mogelijkheid open voor de verzekeraar om gebruik te maken van de 'klassieke' aansprakelijkheidsgrond artikel 6:162 BW, beter bekend als de onrechtmatige daad, en de voor de invoering van het NBW bestaande specifieke aansprakelijkheidsgronden. De verzekeraar moet voor een geslaagd beroep op artikel 6:162 BW wel bewijzen dat de schadeveroorzaker 'een verwijt' kan worden gemaakt. Tevens wordt de verzekeraar niet geholpen door het bewijsvoordeel van de risicoaansprakelijkheden.⁵⁰ Ook is het mogelijk dat de TRV een verhaalsactie door een verzekeraar theoretisch of praktisch helemaal onmogelijk maakt. Voorbeelden hiervan zijn artikel 6:165 BW (geestelijke of lichamelijke tekortkoming), artikel 6:166 BW (groepsverband) en artikel 6:169 BW (aansprakelijkheid voor kinderen tot 14 jaar), die worden uitgesloten door de TRV maar waarbij aansprakelijkheid op grond van artikel 6:162 BW in beginsel niet toerekenbaar of onbewijsbaar is.

2.4. De reikwijdte van de TRV

Bij de invoering van het NBW was de werking van de TRV beperkt tot de genoemde artikelen in artikel 6:197 BW. Nergens blijkt uit dat de wetgever een groter bereik heeft beoogd.⁵¹ Opvallend genoeg bleef het toenmalige artikel 31 Wegen- en Verkeerswet (nu en hierna te noemen: artikel 185 WVV 1994) bleef in beginsel buiten de werking van de TRV. Ook waren er aansprakelijkheidsbepalingen die nieuw waren in het NBW, maar niet werden uitgesloten door de TRV omdat de nieuwe bepalingen niet konden worden losgeweekt van een bestaand artikel of een codificatie waren van bestaande rechtspraak, dan wel omdat de wetgever voorzag dat de schade niet van praktische betekenis zou zijn voor verzekeraars.⁵²

Al bij de invoering bestonden er twijfels over de reikwijdte van de TRV. Er werd gesproken over een negatieve reflexwerking van artikel 6:197 BW.⁵³ In de toelichting staat dat de rechter de vrijheid heeft om bij een verhaalsvordering van een verzekeraar op grond van artikel 6:162 BW terughoudender te zijn, dan wanneer dezelfde vordering door een particulier zou zijn gebaseerd op een in de TRV uitgesloten bepaling.⁵⁴ Wanneer een aansprakelijkheidsbepaling dus is opgenomen in de TRV, kan dit ook negatieve gevolgen hebben voor een verhaalsvordering op grond van artikel 6:162 BW. Praktisch gezien betekent dit een verslechtering van de positie van verzekeraars in vergelijking met de situatie onder het oude BW.⁵⁵

De reflexwerking kan ook positief werken. Hiervan is sprake wanneer de zorgplicht op basis van artikel 6:162 BW wordt opgerekt, omdat de risicoaansprakelijkheid op basis waarvan de veroorzaker

⁴⁹ Hijma & Olthof 1993, p. 304.

⁵⁰ Van Maanen & Römers 1994, p. 16.

⁵¹ Van Maanen & Römers 1994, p. 47; Nieuwenhuis e.a. 1992, p. 36.

⁵² Zeben, Reehuis & Slob 1990, p. 1406.

⁵³ Van Maanen & Römers 1994, p. 15, 47 e.v.; *GS Onrechtmatige daad*, artikel 197 Boek 6 BW aantekening 11.

⁵⁴ Zeben, Reehuis & Slob 1990, p. 1405.

⁵⁵ Van Maanen & Römers 1994, p. 47.

aansprakelijk zou zijn wordt uitgesloten in artikel 6:197 BW. In hoofdstuk 4 zal aan de hand van jurisprudentie worden bekeken of de reflexwerking van artikel 6:197 BW aan de orde is.

Ook bestond er de angst dat de werking van de TRV zou gaan 'uitstralen' naar andere risicoaansprakelijkheden, zoals artikel 185 WvW.⁵⁶ Dit komt erop neer dat het beginsel wat met de TRV is geïntroduceerd, het onderscheid tussen verhaal door een particulier en verhaal door een verzekeraar, ook buiten de TRV van toepassing wordt verklaard.⁵⁷ Dat deze vrees terecht is blijkt uit de jurisprudentie,⁵⁸ waarover meer in hoofdstuk 4.

2.5. Tussenconclusie

De TRV is in 1992 tegelijk met het NBW ingevoerd, naar aanleiding van de discussie die er bestond over de wenselijkheid van verhaalsrechten. Het NBW bevatte veel nieuwe risicoaansprakelijkheidsgronden die de positie van de benadeelde beoogde te versterken. Teneinde deze speciale positie te waarborgen, de discussie over verhaalsrechten niet ongunstig te beïnvloeden en de rechtspraak niet te overbelasten met procedures besloot de wetgever op advies van een werkgroep een regeling in het NBW op te nemen die de status quo handhaaft voor de verhaalsrechten van verzekeraars. De regeling werd bekend als de Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten. De TRV sluit de nieuwe risicoaansprakelijkheidsgronden uit bij subrogatie door verzekeraars. Tevens zorgt lid 3 van artikel 6:197 BW ervoor dat de verzekeraar de rechten van de benadeelde ook niet middels een andere weg kan uitoefenen. Lid 2 sub a van artikel 6:197 BW laat wel ruimte voor het gebruik van risicoaansprakelijkheidsgronden wanneer er sprake is van een verhaalsrecht op een medeaansprakelijke schadeveroorzaker of diens verzekeraar.

De TRV sluit enkel de risicoaansprakelijkheidsgronden uit die zijn opgesomd in artikel 6:197 BW. De blokkerende werking van de TRV kan tot gevolg hebben dat er helemaal geen verhaal mogelijk is door de verzekeraar. Ook bestaat er bij de invoering van de TRV de vrees dat de regeling verder zal strekken dan de bedoeling is van de wetgever. Zo vreest men voor een (negatieve) reflexwerking van de TRV op artikel 6:162 BW en uitstraling van de TRV naar andere risicoaansprakelijkheden dan genoemd in artikel 6:197 BW.

Tot zover de invoering, het beoogde doel en werking van de TRV. In het volgende hoofdstuk wordt eerst de huidige visie op verhaalsrechten besproken, waarna de ontvangst van de TRV in de literatuur aan bod komt.

⁵⁶ Nieuwenhuis e.a. 1992, p. 36 e.v.; Van Maanen & Römers 1994, p. 47; *GS Onrechtmatige daad*, commentaar op artikel 197 Boek 6 BW, aantekening 12.

⁵⁷ Van Maanen & Römers 1994, p. 47; *GS onrechtmatige daad*, commentaar op artikel 197 Boek 6 BW, aantekening 12.

⁵⁸ HR 1 juni 1990, ECLI:NL:HR:1990:AB7631 (*Ingrid Kolkman*); HR 28-02-1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (*IZA/Vrerink*).

Hoofdstuk 3. De TRV in de literatuur

In hoofdstuk 2 is de visie op verhaalsrechten voor 1992 besproken.⁵⁹ In dit hoofdstuk zal de huidige visie op verhaalsrechten worden uitgelegd. Vervolgens wordt de kritiek op de TRV van verschillende rechtsgeleerden beschreven. Daarna worden de argumenten besproken die pleiten voor het ongewijzigd voortbestaan van de TRV. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een verklaring voor het ongewijzigd voortbestaan van de TRV en een resumé van de in dit hoofdstuk gepresenteerde bevindingen.

3.1. De huidige visie op verhaalsrechten

De visie op verhaalsrechten voor 1992 was dat deze moesten worden afgeschaft of sterk worden beperkt. Volgens Van Maanen en Römers kwam er een omslag in deze visie tijdens de WAO-discussie in 1992/1993,⁶⁰ waardoor een 'meer kritisch bewustzijn' werd ontwikkeld voor de positieve effecten van effectieve kostenallocatie.⁶¹

In 1993 brengt de Sociaal Economische Raad (hierna: 'SER') een advies uit over de wenselijkheid van de herziening van de regresrechten in de (sociale) verzekeringen.⁶² In dit advies (her)introduceert de SER het beginsel dat de kosten daar gelegd moeten worden waar deze zijn gemaakt. Regres is een effectuering van dit beginsel. Zuivere kostentoerekening en de juiste prijs van activiteiten die schade kunnen veroorzaken zijn voor de SER belangrijke elementen om verhaalsrechten te promoten.⁶³ De SER onderschrijft dat de consequenties van het declareren van schade bij de schadeveroorzaker terecht moeten komen. De voordelen van het niet declareren, zoals schadevrije jaren en een verlaagd eigen risico, komen dan redelijkerwijs ten goede van de benadeelde. Dit leidt tot een eerlijke verdeling van de lasten. Zonder verhaalsmogelijkheid kan de schadeveroorzaker profiteren van het bestaan van de verzekering (van de benadeelde).⁶⁴

De SER onderbouwt in haar rapport ook dat het vestzak-broekzak argument van Bloemenberg geen stand meer houdt door (onder andere) de toename van (inter)nationale mobiliteit. Ook benadrukt de SER dat het argument enkel op macroniveau geldt, waardoor de allocerende werking van regresrechten onterecht wordt weggedacht.⁶⁵ De SER ontkent niet dat regres kosten met zich meebrengt, maar de nadelen wegen niet op tegen de voordelen,⁶⁶ aldus de SER. Ze besluit met de conclusie dat er geen doorslaggevende argumenten meer zijn tegen de uitbreiding van regres. Van doorslaggevende betekenis voor de uitbreiding van regres is de nieuwe visie op verhaalsrechten dat de kosten voor schade daar neergelegd moet worden waar zij zijn gemaakt.⁶⁷

⁵⁹ Bloemenberg 1965.

⁶⁰ 'Coalitie blijft nog verdeeld over WAO; Kabinet handhaaft eigen plan', *NRC Handelsblad* 19 januari 1993; K. Caljé & J. Kroon, 'Alleen nog prestige in WAO-discussie', *NRC Handelsblad* 19 januari 1993; J. Kroon, 'WAO-debat vergroot rechtsongelijkheid', *NRC Handelsblad* 20 januari 1993.

⁶¹ Van Maanen en Römers 1994, p. 51.

⁶² SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14.

⁶³ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 5, 22-23, 35.

⁶⁴ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 35.

⁶⁵ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 35-36.

⁶⁶ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 6, 36.

⁶⁷ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 6, 37.

Echter blijft de SER in haar rapport terughoudend voor wat betreft de risicoaansprakelijkheden uit boek 6.⁶⁸ De risicoaansprakelijkheden zijn dan pas één jaar van toepassing, waardoor er nog maar weinig ervaring is met de werking en de gevolgen van deze nieuwe aansprakelijkheidsgronden. De SER gaat uit van de slachtofferbescherming als motief voor de risicoaansprakelijkheden. Daarnaast is de SER van mening dat regres op basis van schuld aansprakelijkheid leidt tot zuiverdere kostentoe rekening dan regres op basis van risicoaansprakelijkheid.⁶⁹

De nieuwe visie uit het SER-rapport wordt door Bloemenberg slecht ontvangen.⁷⁰ Het beginsel dat de kosten daar neergelegd moeten worden waar zij zijn veroorzaakt, waardoor verhaalsrechten een essentiële plek krijgen in ons rechtssysteem, staat lijnrecht tegenover Bloemenberg zijn betoog dat verhaalsrechten moeten worden afgeschaft.

Uit andere, meer recentere bronnen blijkt dat de visie uit het SER-advies vandaag de dag nog steeds wordt aangehouden. Daarbij is men van mening dat deze visie intussen ook geldt voor de particuliere verzekeringen.⁷¹ Ook in de politiek lijkt men in 2000 het belang van verhaalsrechten in te zien.⁷² Volgens de toenmalige Minister van Justitie zijn de verhaalsrechten van belang om de kosten van schade toe te kunnen rekenen aan de schadeveroorzaker en om de kosten van maatschappelijk handelen zichtbaar te maken. Ook benadrukt de Minister dat de mogelijkheid tot confrontatie met de kosten van schade een preventieve werking kan hebben op potentiële schadeveroorzakers. Deze ontwikkelingen in de ratio van verhaalsrechten worden onderschreven door meerdere rechtsgeleerden, die hierna uitgebreid zullen worden besproken.

3.2. Artikelsgewijs commentaar in de literatuur

In de literatuur is sinds de invoering van de TRV veel kritiek geleverd op de werking en de ratio van deze regeling. In deze paragraaf wordt er per in de TRV opgenomen aansprakelijkheidsgrond de specifieke kritiek van rechtsgeleerden uiteengezet. In hoofdstuk 2 is uitgelegd dat een deel van de TRV pas in 1995 in werking is getreden. Hierdoor is er op die artikelen minder kritiek. In de volgende paragraaf wordt de algemene kritiek op de TRV besproken. De hier besproken rechtsgeleerden zijn een selectie van de meest geciteerde en voornaamste rechtsgeleerden met betrekking tot dit onderwerp.⁷³

3.2.1. Artikel 6:165 BW – personen met gebrek

Bouma onderscheidt dit artikel en artikel 6:166 BW van de andere in de TRV genoemde artikelen, omdat het hier gaat om aansprakelijkheid voor eigen onrechtmatige daden en geen risicoaansprakelijkheden.⁷⁴ Hij betoogt dat beide artikelen uitwerkingen zijn van artikel 6:162 BW en het hier dus niet gaat om nieuwe aansprakelijkheidsgronden. Daarnaast werden de in deze artikelen beschreven gevallen voor de invoering van het NBW al vaak aangenomen in de rechtspraak, waardoor er ook geen sprake is van

⁶⁸ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 39.

⁶⁹ SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 8, 39.

⁷⁰ A.R. Bloemenberg, 'Het SER-rapport over regresrechten: een fout verhaal', *NJB* 1994, p. 117-120.

⁷¹ M.L. Hendrikse, 'Het leerstuk subrogatie in het verzekeringsrecht: noodzakelijke regeling of overdreven regelzucht?', *Nederlands Tijdschrift voor Handelsrecht* 2013-1; Asser e.a. 2012, p. 570; Mijnsen 2003, p. 83-87.

⁷² *Kamerstukken II* 1999/2000, 26 630, nr. 2, p. 3.

⁷³ Lubach 2005, p. 342, zie noot 68; Engelhard 2003, p. 251, zie noot 995.

⁷⁴ Bouma 1992, p. 31-32.

‘nieuwe’ aansprakelijkheidsgronden. Bouma is dan ook van mening dat beide artikelen onterecht zijn opgenomen in de TRV.

Van Maanen en Römers zijn het niet met Bouma eens.⁷⁵ Zij betogen dat het niet bepalend is of artikel 6:165 BW een uitwerking is van artikel 6:162 BW, maar dat er moet worden gekeken of de aansprakelijkheid is verruimd door artikel 6:165 BW ten opzichte van artikel 1401 (oud) BW. Van Maanen en Römers zijn van mening dat dit artikel terecht in de TRV is opgenomen, daar de aansprakelijkheid is verruimd.

3.2.2. Artikel 6:166 BW – groepsverband

Het betoog van Bouma betreffende dit artikel is opgenomen onder artikel 6:165 BW. Zijn standpunt is dat dit artikel onterecht is opgenomen in de TRV.

Van Maanen en Römers vinden het vreemd dat dit artikel is opgenomen in de TRV, omdat dit artikel in lijn is met de rechtspraak die gold voor de invoering van het NBW.⁷⁶ Praktisch gezien wijzigt artikel 6:166 BW de situatie dus niet en opname van dit artikel in de TRV zorgt juist voor een slechtere positie van de verhaalzoekende verzekeraar. Zij schrijven dat deze opvatting door meerdere rechtsgeleerden wordt aangehangen,⁷⁷ waaronder Boonekamp en Bouma zoals hiervoor al blijkt.⁷⁸ Ondanks dat de TRV een beroep door een verhaalzoekende verzekeraar op artikel 6:162 BW toelaat, zijn Van Maanen en Römers ook bezorgd dat de rechter zich terughoudend op zal stellen door de opname van artikel 6:166 BW in de TRV. Deze vrees kent Boonekamp niet; hij is van mening dat de rechter zich bij een beroep op artikel 6:162 BW niet zal laten beïnvloeden door de opname van artikel 6:166 BW in de TRV, omdat de rechter voor 1992 ook groepsaansprakelijkheid aannam op grond van artikel 1401 (oud) BW.⁷⁹

Ook Engelhard pleit in haar dissertatie voor de afschaffing van artikel 6:166 BW in de TRV.⁸⁰ De belangrijkste reden voor dit betoog is dat er een verschil ontstaat in de inhoud van de norm, hetgeen volgens Engelhard onwenselijk is. Zij vindt dat er een keuze moet worden gemaakt omtrent de verwijtbaarheid van deelname aan gevaar zettend groepsgedrag. Die keuze moet gelden voor zowel de benadeelde zelf als de verhaalzoekende verzekeraar.

3.2.3. Artikel 6:169 BW – kinderen

Door dit artikel in de TRV op te nemen is de verhaalzoekende verzekeraar slechter af dan naar oud recht, schrijft Bouma.⁸¹ Dit is in strijd met de reden dat de TRV bestaat voor de handhaving van de status quo.

Ook Van Maanen en Römers zijn van mening dat dit artikel onterecht in de TRV terecht is gekomen.⁸² Zij zijn van mening dat de kleine verandering ten opzichte van het oude recht praktisch gezien onvoldoende is om uitbreiding aan te nemen. Zij sluiten zich aan bij de mening van Bouma. De verhaalzoekende verzekeraar is nu slechter af doordat aansprakelijkheid van kinderen onder de 14 jaar wettelijk is

⁷⁵ Van Maanen en Römers 1994, p. 18-19.

⁷⁶ Van Maanen en Römers 1994, p. 33.

⁷⁷ G. van Maanen, ‘de onrechtmatige daad in het Nieuw BW anno 1988’, *KwNBW* 1988-2, p. 39; A. Rutten-Roos, ‘Je was erbij, dus je bent erbij’, *NJB* 1986, p. 305 e.v.; Jansen 2009, p. 67; Schut 1990, p. 112.

⁷⁸ Boonekamp 1990, p. 187.

⁷⁹ Boonekamp 1990, p. 187.

⁸⁰ Engelhard 2003, p. 255-256.

⁸¹ Bouma 1992, p. 32-33.

⁸² Van Maanen en Römers 1994, p. 23, 33.

uitgesloten in artikel 6:164 BW en regres op de ouders onmogelijk wordt gemaakt door de TRV. In 2011 spreekt Van Maanen nog steeds over deze verslechtering van de positie van verzekeraars.⁸³

3.2.4. Artikel 6:171 BW – niet-ondergeschikten

Zowel Bouma als Van Maanen en Römers zijn het erover eens dat er hier sprake is van een nieuwe aansprakelijkheidsgrond die een uitbreiding is ten opzichte van het oude BW en derhalve terecht is opgenomen in de TRV.⁸⁴ De schrijvers twijfelen echter aan de waarde van dit artikel voor verhaal zoekende verzekeraars, mede door de restrictieve uitleg van de HR.⁸⁵

Ook Lubach erkent dat met de opname van dit artikel in de TRV de status quo wordt gehandhaafd.⁸⁶ Echter is Lubach van mening dat deze keuze anno 2005 moet worden heroverwogen, omdat verhaalsrechten een andere functie hebben gekregen.⁸⁷

3.2.5. Artikel 6:173 BW – gebrekkige zaken (roerend)

Bouma bespreekt dit artikel in combinatie met artikel 6:175 BW.⁸⁸ Beide artikelen zijn volgens Bouma theoretisch een uitbreiding van de aansprakelijkheid, maar zij zullen in de praktijk niet leiden tot een uitbreiding. Dit komt doordat bij zowel gebrekkige zaken als bij gevaarlijke stoffen het vermoeden van schuld, gevaarstelling en objectivering van groot belang zijn.⁸⁹ Voor deze artikelen vindt Bouma het met name jammer dat geen gebruik kan worden gemaakt van de duidelijkheid die het NBW met zich meebrengt. Van Maanen en Römers sluiten zich aan bij het betoog van Bouma dat dit een nieuwe aansprakelijkheidsgrond en derhalve terecht is opgenomen in de TRV, maar dat de praktische meerwaarde moet worden betwijfeld.⁹⁰

3.2.6. Artikel 6:174 BW – aansprakelijkheid voor opstallen

Dit artikel is volgens Bouma een voortzetting van artikel 1405 (oud) BW met een kleine aanvulling; ‘opstallen’ in plaats van ‘gebouwen’.⁹¹ Ook deze aanvulling acht Bouma puur theoretisch en onvoldoende om het volledige artikel dan buiten toepassing te verklaren voor de verhaalzoekende verzekeraars.⁹²

Ook Van Maanen en Römers erkennen dat artikel 6:174 BW een uitbreiding is ten opzichte van artikel 1405 (oud) BW.⁹³ Echter komen zij tot de conclusie dat deze uitbreiding slechts een codificatie is van de voorheen bestaande rechtspraak. Uitsluiting van deze aansprakelijkheid betekent verslechtering van de positie van de verzekeraar.

⁸³ G. van Maanen, ‘Hoe tijdelijk is ‘tijdelijk’?’, *NTRB* 2011-31.

⁸⁴ Bouma 1992, p. 35; Van Maanen en Römers 1994, p. 26.

⁸⁵ G. van Maanen, ‘Hoe tijdelijk is ‘tijdelijk’?’, *NTRB* 2011-31.

⁸⁶ Lubach 2005, p. 342.

⁸⁷ Lubach 2005, p. 344-345.

⁸⁸ Bouma 1992, p. 34.

⁸⁹ Respectievelijk HR 25 september 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4235; HR 8 januari 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4306.

⁹⁰ Van Maanen en Römers 1994, p. 27.

⁹¹ Bouma 1992, p. 35.

⁹² Bouma 1992, p. 36.

⁹³ Van Maanen en Römers 1994, p. 29-30; G. van Maanen, ‘Hoe tijdelijk is ‘tijdelijk’?’, *NTRB* 2011-31.

3.2.7. Artikel 6:175 BW – aansprakelijkheid gevaarlijke stoffen

Het betoog van Bouma betreffende dit artikel is opgenomen onder artikel 6:173 BW. Zijn standpunt is dat dit artikel theoretisch gezien een uitbreiding van de aansprakelijkheid is, maar praktisch gezien geringe betekenis toekomt.

Van Maanen en Römers bespreken dit artikel in combinatie met artikel 6:176 BW, 6:177 BW en de afdelingen van boek 8 BW.⁹⁴ Deze artikelen zijn allemaal in 1995 aan de TRV toegevoegd, zoals is besproken in hoofdstuk 2. De schrijvers zijn van mening dat de wetgever door opname van deze artikelen de ratio van de TRV heeft opgerekt. De TRV is bedoeld om de discussie over verhaalsrechten niet te beïnvloeden en een neutrale situatie te handhaven. Van Maanen en Römers zijn van mening dat de wetgever nu de TRV gebruikt om te komen tot afschaffing of in ieder geval belangrijke beperkingen van verhaalsrechten.

3.2.8. Artikel 6:176 BW - exploitant stortplaats en 6:177 BW – exploitant mijnbouwwerk

Deze twee artikelen zijn samen met artikel 6:175 BW in 1995 toegevoegd aan de TRV.⁹⁵ Ze worden enkel door Van Maanen en Römers besproken in combinatie met artikel 6:175 BW. Het betoog dat toevoeging van deze artikelen de ratio van de TRV oprekt en erop wijst dat de wetgever de TRV gebruikt om tot afschaffing of belangrijke beperking te komen van verhaalsrechten, is hier dus ook van toepassing.

3.2.9. Artikel 6:185 BW – risicoaansprakelijkheid producent

Bouma is van mening dat er hier geen sprake is van uitbreiding van aansprakelijkheid, maar om de voortzetting van reeds geldend recht, omdat voor 1992 het 'lekkende kruik-arrest' van toepassing was.⁹⁶ Hij ziet geen rede om door de werking van de TRV op productaansprakelijkheid ook de regel uit het lekkende kruik-arrest buiten toepassing te verklaren. Dat arrest is nog altijd leidend voor de verhaalsrechten van verzekeraars, aldus Bouma. Hij benadrukt dat de opname van dit artikel in de TRV niet leidt tot een verslechterde positie van de verzekeraar, daar artikel 1407j (oud) BW het verhaalsrecht onder het oude BW al blokkeerde.

Van Maanen en Römers verwijzen naar het artikel van Van Maanen uit 1992.⁹⁷ Van Maanen betoogt dat de opname van artikel 6:185 BW in de TRV een concurrentievoordeel oplevert voor producenten die onder het Nederlandse recht vallen,⁹⁸ hetgeen in strijd is met de Europese richtlijn waar productaansprakelijkheid uit voortvloeit en artikel 100 EG-Verdrag (oud). Ook is dit artikel volgens Van Maanen nauwelijks een uitbreiding van aansprakelijkheid, waarmee hij aansluit bij het betoog van Bouma.

3.2.10 Boek 8 Burgerlijk Wetboek – gevaarlijke stoffen

In de TRV zijn verschillende afdelingen en titels opgenomen van boek 8 van het BW. Deze artikelen hebben allemaal betrekking op de aansprakelijkheid voor het vervoer van gevaarlijke stoffen en werden

⁹⁴ Van Maanen en Römers 1994, p. 31.

⁹⁵ *Stb.* 1994, 887; *Stb.* 1994, 846.

⁹⁶ HR 2 februari 1973, ECLI:NL:HR:1973:AB6726.

⁹⁷ Van Maanen en Römers 1994, p. 32-33.

⁹⁸ G. van Maanen, 'Produktaansprakelijkheid in Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *NJB* 1992-2, p. 68.

pas in 1995 toegevoegd aan de TRV.⁹⁹ Alleen Van Maanen en Römers schrijven over de onwenselijkheid van de opname van deze artikelen in de TRV. Zij doen dit in combinatie met de artikelen 6:175, 6:176 en 6:177 BW. Voor het betoog en de onderliggende argumentatie wordt verwezen naar paragrafen 3.2.7. en 3.2.8.

3.3. Argumenten tegen de TRV

De hiervoor besproken rechtsgeleerden laten zich ook uit over de TRV in het algemeen. Ondanks dat de bronnen van deze kritiek relatief oud zijn, is de argumentatie houdbaar en schrijven veel rechtsgeleerden in latere artikelen dat zij dezelfde mening aanhouden. Ook wordt de argumentatie in recente artikelen gebruikt als onderbouwing, zoals in het artikel van Van Zwieten.¹⁰⁰ Het commentaar zal hieronder per argument worden besproken.

3.3.1. 'Tijdelijke' regeling duurt bijna kwart eeuw

Het tijdelijke karakter wat door de wetgever werd gegeven aan de TRV bij de invoering, heeft valse verwachtingen gewekt. 'Niets duurt zo lang als het tijdelijke' sneert Bouma.¹⁰¹ Van Maanen stoort zich ook aan het 'zogenaamde tijdelijke' karakter.¹⁰² Lubach vindt dat de regeling in 2005 de naam 'tijdelijk' eigenlijk al niet meer kan dragen.¹⁰³ De regeling is dan 17 jaar oud.

3.3.2. Onterechte vrees voor toename procedures

Het argument wat werd gebruikt bij de invoering van de TRV - de vrees voor een stormvloed aan procedures door verzekeraars waardoor rechterlijke overbelasting ontstaat - is volgens meerdere rechtsgeleerden om verschillende redenen achterhaald. Hieronder volgt een korte uiteenzetting van de verschillende redenen.

3.3.2.1. Belemmering van de rechtsontwikkeling

Het eerste argument dat afbreuk doet aan de vrees voor rechterlijke overbelasting, is dat het uitsluiten van verzekeraars bij de 'nieuwe' aansprakelijkheidsgronden een belemmering is voor de rechtsontwikkeling van deze aansprakelijkheidsgronden. Dit argument wordt als eerste gebruikt door Bouma,¹⁰⁴ waarna hij wordt bijgevalen door Lubach, Van Maanen en Römers.¹⁰⁵ De procedures door verzekeraars, waarin principiële vragen worden gesteld aan de rechter, zijn essentieel voor de ontwikkeling van het aansprakelijkheidsrecht. Verzekeraars hebben de financiële middelen om dusdanige procedures te voeren, terwijl het voor benadeelden zelf niet aantrekkelijk is om te

⁹⁹ *Stb.* 1994, 887; *Stb.* 1994, 846.

¹⁰⁰ P. van Zwieten, 'Enkele uitvoeringsproblemen voor de gesubrogeerde verzekeraar bij de toepassing van de Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2013-10.

¹⁰¹ Bouma 1992, p. 27.

¹⁰² G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

¹⁰³ Lubach 2005, p. 337 e.v.

¹⁰⁴ Bouma 1992, p. 29.

¹⁰⁵ Lubach 2005, p. 345, Van Maanen & Römers 1994, . 58-59.

procederen.¹⁰⁶ Uit arresten die zijn gewezen naar aanleiding van een geding waarin een verzekeraar betrokken was komen belangrijke rechtsregels voort.¹⁰⁷

3.3.2.2. De TRV is onduidelijk

Het tweede argument dat afbreuk doet aan de vrees voor rechterlijke overbelasting, is de onduidelijkheid die juist de TRV met zich meebrengt. Weer is het Bouma die dit argument introduceert.¹⁰⁸ Juist het feit dat verzekeraars geen gebruik kunnen maken van de duidelijkheid die de nieuwe aansprakelijkheidsgronden met zich meebrengen, zorgt voor meer oninteressante procedures gericht op de technische werking van de TRV zelf. De vrees voor meer procedures als argument voor de TRV is derhalve onterecht, aldus Bouma. Van Maanen en Römers sluiten zich aan bij dit betoog.¹⁰⁹ Ook Engelhard merkt in 2003 op dat de TRV in de praktijk voor veel verwarring zorgt.¹¹⁰ In 2011 stelt ze dat de TRV regres alleen maar ingewikkelder en kostbaarder maakt.¹¹¹

3.3.2.3. Uitbreiding van aansprakelijkheid gering

Het derde argument dat afbreuk doet aan de vrees voor rechterlijke overbelasting, is dat de uitbreiding van de aansprakelijkheid door de nieuwe aansprakelijkheidsgronden in de praktijk gering is. Het feit dat enkele 'nieuwe' aansprakelijkheidsgronden enkel een codificatie zijn van de bestaande rechtspraak, zoals uitgelegd in paragraaf 3.2., is hier een voorbeeld van. Bouma, Van Boom en Van Maanen gebruiken allen dit argument.¹¹² Van Boom is van mening dat, mede door het ontbreken van bewijzen voor de gegrondheid van de vrees voor rechterlijke overbelasting, afschaffing van de TRV niet zal leiden tot een grote toename van procedures door verzekeraars.¹¹³

3.3.3. Benadeelden benadeeld - schadeveroorzaker bevoordeeld

De TRV is ingesteld om de benadeelde een speciale positie toe te kennen. Echter blijkt dat de benadeelde op verschillende manieren geholpen werd door de subrogerende verzekeraar, welk voordeel nu wegvalt door de werking van de TRV. Bouma, Lubach, Van Maanen en Römers beschrijven dat de benadeelde voorheen profiteerde van het feit dat een zaak door een verhaalsoekende instantie werd aangepakt.¹¹⁴ Zowel de gunstige uitslag als de mogelijkheid tot persoonlijk mee procederen kwamen ten goede van de benadeelde, daar deze profiteerde van deskundige bijstand zonder daarvoor kosten te dragen. Ook vanuit proceseconomisch opzicht is het aantrekkelijker om de persoonlijke schade tegelijk met de verhaalsvordering te behandelen.¹¹⁵ Door de TRV lopen de vorderingen echter niet meer gelijk, omdat de verzekeraar eerst nog de verwijtbaarheid van de schadeveroorzaker moet

¹⁰⁶ Bouma 1992, p. 30.

¹⁰⁷ Bouma 1992, p. 29.

¹⁰⁸ Bouma 1992, p. 30.

¹⁰⁹ Van Maanen & Römers 1994, p. 58.

¹¹⁰ Engelhard 2003, p. 253-254.

¹¹¹ E.F.D. Engelhard, 'Voorbij de grenzen van het wettelijk regresrecht van werkgevers en sociale risicodragers', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2011-20.

¹¹² Bouma 1992, p. 30 ; Van Boom 2000, p. 123-124; G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

¹¹³ Van Boom 2000, p. 123-124.

¹¹⁴ Bouma 1992, p. 30-31 ; Lubach 2005, p. 343-344; Van Maanen & Römers 1994, p 57.

¹¹⁵ Bouma 1992, p. 30-31

bewijzen. Tevens ontstaan er willekeurige verschillen tussen de schadeveroorzakers die direct door de benadeelde worden aangesproken en de schadeveroorzakers die worden aangesproken uit hoofde van een verhaalsvordering door een verzekeraar. Door deze ongelijke behandeling is de schadeveroorzaker beter af, naarmate de benadeelde voor een groter deel van de schade verzekerd is.¹¹⁶ Een ander nadeel van de tweedeling is volgens Lubach dat de afhandeling van procedures complexer en tijdrovender wordt.¹¹⁷ In 2011 benadrukt Van Maanen nogmaals dat de tweedeling die ontstaan door de TRV onwenselijk is.¹¹⁸ Engelhard relateert de tweedeling,¹¹⁹ maar trekt de TRV als instrument voor de bescherming van benadeelden wel in twijfel.¹²⁰ Ook zij pleit later voor volledige afschaffing van de TRV, maar dan op andere gronden.

3.3.4. Verhaalsrechten zijn gewenst

Lubach, Van Maanen en Römers zijn van mening dat de beperking van verhaalsrechten van verzekeraars leidt tot een vermindering van de prikkel tot zorg aan de kant van de potentiële schadeveroorzakers.¹²¹ De verzekeraar heeft immers minder mogelijkheden om de schade te verhalen, waardoor de schadeveroorzaker er in meerdere gevallen schadeloos vanaf zal komen.¹²² De drie benadrukken de door de SER gepresenteerde positieve aspecten van verhaalsrechten waardoor de TRV overbodig is geworden. Waar de SER nog negatief is over de kostenallocatie bij risicoaansprakelijkheid, zijn zij van mening dat risicoaansprakelijkheden juist in meer gevallen tot efficiënte kostenallocatie leidt.¹²³ Lubach, Van Maanen en Römers zijn van mening dat ook verzekeraars gebruik moeten kunnen maken van alle aansprakelijkheidsgronden.¹²⁴ In 2011 blijkt dat de mening van Van Maanen ongewijzigd is gebleven in het artikel 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?'¹²⁵ Hij sluit zich aan bij het betoog van Engelhard, dat 'de kosten daar leggen waar zij zijn veroorzaakt' de norm is ten grondslag aan ons aansprakelijkheidsrecht.¹²⁶ Voor Engelhard is dit de belangrijkste reden voor de volledige afschaffing van de TRV.

Ook Van Boom schrijft dat de discussie over de wenselijkheid van verhaalsrechten is beëindigd.¹²⁷ Hij onderschrijft dat verhaalsrechten nu wenselijk worden geacht, doordat het collectieve kosten drukt en de schade neerlegt bij de persoon die de schade heeft veroorzaakt.¹²⁸ De toekenning van een verhaalsrecht aan een verzekeraar vindt zijn rechtvaardiging in het beginsel dat de schadeveroorzaker niet hoort te profiteren een verzekering, aldus Van Boom.¹²⁹ Daarnaast steunt hij actief verhaalsbeleid

¹¹⁶ Van Maanen & Römers 1994, p. 58.

¹¹⁷ Lubach 2005, p. 343-344.

¹¹⁸ G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

¹¹⁹ Engelhard 2003, p. 251-253.

¹²⁰ Engelhard 2003, 254-255.

¹²¹ Lubach 2005, p. 343; Van Maanen & Römers 1994, p. 59.

¹²² Lubach 2005, p. 343; Van Maanen & Römers 1994, p. 59.

¹²³ Lubach 2005, p. 343; Van Maanen & Römers 1994, p. 54; aldus ook Bloemenberg 1987, p. 32.

¹²⁴ Lubach 2005, p. 343; Van Maanen & Römers 1994, p. 60.

¹²⁵ G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

¹²⁶ Engelhard 2003, p. 254.

¹²⁷ Van Boom 2000, p. 123.

¹²⁸ Van Boom 2000, p. 123-124.

¹²⁹ Van Boom 2000, p. 9.

van verzekeraars die niet alleen de kosten en baten afwegen, maar ook de morele factor in hun afweging meenemen bij opzettelijke toebrenging van schade.¹³⁰

Van Zwieten schrijft recent dat verhaalsrechten hedendaags juist gebruikelijk en vanzelfsprekend zijn, waardoor de voornaamste reden voor het bestaansrecht van de TRV is verdwenen.¹³¹ In zijn betoog sluit hij aan bij de uiteenzettingen van Van Maanen, Römers, Van Boom, Engelhard en Lubach. Van Zwieten benadrukt dat het in strijd is met de ratio van verhaalsrechten, dat de schadeveroorzaker die aansprakelijk kan worden gesteld door de benadeelde, *niet* aansprakelijk kan worden gesteld door het enkele feit dat de benadeelde tegen de schade was verzekerd.

3.3.5. Ongewenste uitstraling en reflexwerking

Bouma, Hartlief, Brunner en Hijma spreken zich uit over de onwenselijkheid van de uitstraling van de TRV.¹³² Zij vinden dat moet worden voorkomen dat de TRV zich nog verder (buitenwettelijk) uitbreidt. Van Maanen en Römers spreken van een negatieve reflexwerking van de TRV. Ze stellen dat de rechter zich terughoudend op kan stellen bij verhaalsvorderingen van een verzekeraar, ook al is de grondslag van de vordering niet opgenomen in de TRV. De rechter kan volgens de schrijvers de TRV interpreteren als een aanwijzing.¹³³ Ook de uitstraling van de TRV naar de billijkheidscorrectie in verkeerszaken bestempelen Van Maanen en Römers als negatief.¹³⁴ Ze zijn over het algemeen niet erg te spreken over het onderscheid tussen de benadeelde en de verzekeraar en met dit arrest wordt dit onderscheid ook toegepast op situaties die oorspronkelijk niet eens onder de werking van de TRV vielen. Volgens Engelhard is dit uitstralingseffect betrekkelijk.¹³⁵ Zij wijst erop dat uitstraling buiten het verkeersrecht niet wordt aangenomen. Daarbij kan niet worden uitgesloten dat de gevreesde situatie, de terughoudendheid van de rechter bij het toekennen van aansprakelijkheid op grond van 6:162 BW, zich ook voor zou doen wanneer de TRV niet had bestaan.¹³⁶ Tegenover de aanwijzing voor de rechter om in een aantal gevallen terughoudender te zijn staat de mogelijkheid voor de rechter om, indien de omstandigheden daartoe aanleiding geven, regresnemers tegemoet te komen door middel van omkering van de bewijslast, aldus Engelhard.

3.3.6. Positie verhaalzoekende instantie verslechterd

Zoals uit paragraaf 3.2. al blijkt, zijn meerdere rechtsgeleerden het erover eens dat de TRV niet de status quo handhaaft, maar tot een beperking van verhaalsmogelijkheden voor verzekeraars leidt ten opzichte van het oude recht. Ook Hartkamp deelt deze mening. In 1995 is hij al kritisch over de werking van de TRV. In zijn conclusie bij ABP/De Heel laat Hartkamp deze mening duidelijk horen.¹³⁷

¹³⁰ Van Boom 2000, p. 103.

¹³¹ P. van Zwieten, 'Enkele uitvoeringsproblemen voor de gesubrogeerde verzekeraar bij de toepassing van de Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2013-10.

¹³² Respectievelijk: HR 2 juni 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1740 m. nt. C.J.H. Brunner; Hartlief 1996, p. 10 e.v.; HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2522 m. nt. J. Hijma.

¹³³ Van Maanen & Römers 1994, p. 59.

¹³⁴ HR 28-02-1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (IZA/Vrerink); Van Maanen & Römers 1994, p. 59.

¹³⁵ Engelhard 2003, p. 251-253.

¹³⁶ Engelhard 2003, 253.

¹³⁷ Conclusie Hartman bij HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1611.

3.3.7. Lagere premies door verhaalsmogelijkheden

Bloembergen erkent in zijn dissertatie al dat de potentieel benadeelde kan profiteren van verhaalsrechten van de particuliere verzekeraar, door lagere premies.¹³⁸ Lubach herintroduceert dit argument in 2005, wanneer ook hij de uitbreiding van aansprakelijkheidsgronden voor de verzekeraars verbindt aan lagere premies of belastingen voor de benadeelde.¹³⁹ Ook Van Maanen erkent dat de consument de beperkte verhaalsmogelijkheden van de verzekeraar via zijn verzekeringsvoorwaarden of de premie doorberekend krijgt.¹⁴⁰

3.3.8. De TRV moet volledig worden afgeschaft

Die hiervoor genoemde rechtsgeleerden zijn het erover eens; de TRV moet volledig worden afgeschaft.¹⁴¹ Volgens Van Boom zijn de argumenten voor invoering en handhaving van de TRV in 2000 al achterhaald.¹⁴² Lubach stelt dat het slechts een kwestie van tijd is voordat de TRV rechtsgeschiedenis wordt. De argumenten voor de afschaffing zijn overtuigend en de visie op verhaalsrechten was in 2005 volgens Lubach al 15 jaar geleden gewijzigd.¹⁴³

3.4. Argumenten vóór de TRV

In de vorige paragrafen is de kritiek besproken die verschillende rechtsgeleerden door de jaren heen hebben geuit. In deze paragraaf zullen de argumenten worden besproken die pleiten vóór het ongewijzigd voortbestaan van de TRV. Eerst worden de drie redenen besproken die bij in de invoering van de TRV zijn aangevoerd om de status quo te handhaven, zoals uiteengezet in hoofdstuk 2. Vervolgens worden de overige argumenten besproken om de TRV ongewijzigd voort te laten bestaan.

3.4.1. Overbelasting rechtspraak, onwenselijkheid verhaalsrechten en slachtofferbescherming

De overbelasting van de rechtspraak en de discussie omtrent de wenselijkheid van verhaalsrechten worden niet meer gebruikt ter rechtvaardiging van de TRV. De overbelasting van de rechtspraak was gebaseerd op speculaties, terwijl de discussie omtrent de wenselijkheid van verhaalsrechten ten einde kwam toen de visie op verhaalsrechten 180 graden draaide.

Hartlief legt in plaats daarvan de noodzaak van het bestaan van de TRV bij de slachtofferbescherming.¹⁴⁴ Hij voert onder verwijzing naar de parlementaire geschiedenis van de TRV aan dat de risicoaansprakelijkheden van het NBW niet geschreven zijn om de omvang van verhaalsrechten

¹³⁸ Bloembergen 1965, p. 382-383.

¹³⁹ Lubach 2005, p. 345.

¹⁴⁰ G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

¹⁴¹ W.H. van Boom, '29 955: een klein wetsvoorstel dat grote ergernis teweeg brengt', *Nederlands Juristenblad* 2005-12, p. 635-636.

¹⁴² Van Boom 2000, p. 124; Lubach 2005, p. 342; Engelhard 2003, p. 259; E.F.D. Engelhard, 'Voorbij de grenzen van het wettelijk regresrecht van werkgevers en sociale risicodragers', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2011-20; G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31; P. van Zwieten, 'Enkele uitvoeringsproblemen voor de gesubrogeerde verzekeraar bij de toepassing van de Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2013-10.

¹⁴³ Lubach 2005, p. 345.

¹⁴⁴ Spier e.a. 2012, p. 327.

algemeen te bepalen, maar om de omvang van de rechten van de benadeelde te bepalen.¹⁴⁵ Ook de SER en Engelhard geven aan dat de risicoaansprakelijkheden zijn bedoeld ter bescherming van de benadeelde.¹⁴⁶ Engelhard komt in 2003 echter terug van deze redenering en pleit dat voor volledige afschaffing van de TRV.¹⁴⁷

3.4.2. *Onderlinge afspraken 'repeat players'*

De HR geeft in 1997 aan dat zij het niet nodig vindt dat de verzekeraars in aanmerking komen voor de vereenvoudigde afwikkeling die wordt bewerkstelligt door de 50- en 100% regeling.¹⁴⁸ Zij zijn in staat om middels collectief overleg onderlinge afspraken te maken over vereenvoudigde afwikkeling en standaardisering, aldus de HR.¹⁴⁹ Echter staat onderling overleg een snelle afhandeling en besparing van maatschappelijke kosten wel in de weg, aldus Hartlief.¹⁵⁰

3.4.3. *Politieke overwegingen*

De wetgever heeft sinds de invoering van de TRV in de discussie omtrent verhaalsrechten steeds de kant van de verhaalsrechten gekozen.¹⁵¹ De Minister van Justitie rechtvaardigt verhaalsrechten in een discussie omtrent claimcultuur met de argumenten dat verhaalsrechten kosten van maatschappelijk handelen zichtbaar maken en dat kosten middels verhaalsrechten voor de rekening van de schadeveroorzaker kunnen worden gebracht.¹⁵² De afschaffing van de TRV wordt echter nooit bespreekbaar gemaakt. De reden hiervoor blijft voornamelijk onduidelijk. In hoofdstuk 4 wordt gekeken of de rechtspraak en de praktijk duidelijkheid biedt.

3.4.4. *Premiestijgingen*

Een argument voor het voortbestaan van de TRV blijkt uit kamerstukken van 1995.¹⁵³ Hierin wordt de vrees uitgesproken dat een ongelimiteerd beroep door verzekeraars en risicodragers op de 'nieuwe' aansprakelijkheden tot aanzienlijke premiestijgingen bij aansprakelijkheidsverzekeringen zou leiden, hetgeen een lagere WA-verzekeringsgraad met zich mee zou brengen.¹⁵⁴ Minder mensen laten zich dan (onverplicht) WA verzekeren, waardoor verhaal op die personen ongewenst wordt.

¹⁴⁵ Zeven, Reehuis & Slob 1990, p. 1404.

¹⁴⁶ Zie ook Engelhard 2003, p. 254; zie ook SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14, p. 39.

¹⁴⁷ E.F.D. Engelhard, 'Voorbij de grenzen van het wettelijk regresrecht van werkgevers en sociale risicodragers', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2011-20.

¹⁴⁸ HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2522.

¹⁴⁹ HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2522, r.o. 3.6.

¹⁵⁰ T. Hartlief, 'Opnieuw: de positie van regresnemers en artikel 185 WvW', *Verzekeringsrechtelijke Berichten* 1998-1, p. 3.

¹⁵¹ Van Boom 2000, p. 107.

¹⁵² *Kamerstukken II*, 1999/2000, 26 630, nr. 2, p. 3.

¹⁵³ *Kamerstukken II* 1995/1996, 24 326, nr. 7.

¹⁵⁴ *Kamerstukken II* 1995/1996, 24 326, nr. 7, p. 9.

3.4.5. Geen efficiënt middel voor zuivere kostenallocatie

Verhaalsrechten zijn door de toevalsfactoren zoals toerekenbaarheid, onrechtmatigheid, schade en causaal verband een gebrekkige oplossing voor zuivere kostenallocatie vindt menig deskundige, zo schrijft Van Boom.¹⁵⁵ Andere middelen, zoals belastingheffing, zouden efficiënter zijn om een bepaalde groep de lasten van de lusten te laten dragen. Hierbij moet worden benadrukt dat dit argument toeziet op het aansprakelijkheidsrecht en verhaalsrechten in het algemeen. Dit argument ziet niet specifiek op de werking en voortzetting van de TRV, maar er kan wel uit worden afgeleid dat het argument 'adequate kostenallocatie' tegen de TRV relatief is.

3.5. Verklaring

In deze paragraaf worden gekeken of de argumenten vóór de TRV houdbaar zijn ten opzichte van de argumenten tegen de TRV. Vervolgens wordt een mogelijke verklaring gegeven waarom de TRV anno 2014 ongewijzigd voort bestaat.

Rechterlijke overbelasting of rechtsontwikkeling

Er zijn geen bewijzen voor de gegrondheid van de vrees voor rechterlijke overbelasting.¹⁵⁶ Het is wel aannemelijk dat door de verzekeraars toegang tot de risicoaansprakelijkheden te ontzeggen er minder principiële procedures over de risicoaansprakelijkheden worden gevoerd, waardoor de rechtsontwikkeling van deze artikelen wordt belemmerd. Ook de onduidelijkheid die de TRV met zich meebrengt pleit niet in het voordeel van de rechterlijke overbelasting als rechtvaardiging van de TRV.

Slachtofferbescherming of bevoordeling schadeveroorzaker

Het argument dat de TRV nog bestaat ter bescherming van het slachtoffer is discutabel in de huidige maatschappij waarin veel verzekeringen wettelijk verplicht zijn. Het slachtoffer is zelden genoodzaakt om zelf zijn kosten te verhalen, maar zal zijn claim indienen bij een verzekeraar. De bescherming van het slachtoffer is niet langer nodig door het grote aantal (verplichte) verzekeringen die schade vergoeden. Daarnaast betogen een aantal rechtsgeleerden dat juist de (goedkope)deskundige bijstand die door de TRV wegvalt een verlies is op het gebied van slachtofferbescherming. Ook vinden zij dat de schadeveroorzaker door de TRV profiteert van het bestaan van verzekeringen.

Onderlinge afspraken 'repeat players'

Het argument dat verzekeraars door collectief overleg tot onderlinge afspraken moeten komen over de vereenvoudigde afwikkeling van verhaalszaken is begrijpelijk in het kader van de slachtofferbescherming.¹⁵⁷ Dit gaat wel ten koste van een snelle afhandeling en besparing van maatschappelijke kosten. De afschaffing van de TRV zou wél een snel en efficiënt middel zijn ter vereenvoudiging van de afwikkeling van verhaalszaken.

¹⁵⁵ Aldus ook Van Boom 2000, p.

¹⁵⁶ Van Boom 2000, p. 123.

¹⁵⁷ Een voorbeeld van een collectieve regeling is de 'Overeenkomst Vereenvoudigde Schaderegeling'.

Premiestijging of premiedalingen

Het argument dat afschaffing van de TRV zou leiden tot premiestijgingen staat tegenover het argument dat verhaalsrechten leiden tot premiedalingen. Indien er inderdaad premiestijgingen plaatsvinden, is dit in het voordeel van de kostenallocatie en zullen de premies van andere verzekeringen dalen.¹⁵⁸ Beide argumenten zijn echter gebaseerd op speculaties. De beweringen worden niet met een verantwoord onderzoek onderbouwd.

Zuivere Kostenallocatie

Ook zuivere kostenallocatie is zowel een voor- als tegenargument van verhaalsrechten. Bij risicoaansprakelijkheden spelen de toevalsfactoren die leiden tot onzuivere kostenallocatie geen of in mindere mate een rol. In het kader van de TRV leidt afschaffing dus tot zuivere kostenallocatie, waardoor alleen het betoog tegen de TRV in dit onderzoek als relevant moet worden gezien.

De argumenten die voor het ongewijzigde voortbestaan van de TRV pleiten worden allemaal weerlegd door tegenargumenten of zijn gebaseerd op speculaties waardoor zij niet kunnen worden bewezen. Wat overblijft zijn de argumenten tegen het ongewijzigd voortbestaan van de TRV door de rechtsgeleerden, waaronder de nieuwe visie op verhaalsrechten en het feit dat veel 'nieuwe' aansprakelijkheidsgronden een codificatie waren van bestaande rechtsregels, hetgeen er bij artikel 6:179 BW wél toe leidde dat het artikel buiten het bereik van de TRV bleef.¹⁵⁹ Toch is de TRV altijd ongewijzigd blijven bestaan.

Recent wordt er nog maar weinig geschreven over de TRV. Kan uit de stilte van de deskundigen worden opgemaakt dat men het nu eens is met dit omstreden artikel? Of heeft men zich na jaren van strijd neergelegd bij de passieve houding van de politiek? Dit laatste lijkt de oorzaak voor het voortbestaan van de TRV. De discussie is tot zover gewonnen door de voorstanders van de TRV door middel van een politieke uitputtingsslag; niet door doorslaggevende en overtuigende bewijzen, want die wijzen in het voordeel van de afschaffing van de TRV.

3.6. Tussenconclusie

In deze paragraaf zijn de kritiekpunten uit de literatuur op de TRV besproken. Daartegenover zijn de argumenten gezet die pleiten voor het ongewijzigd voortbestaan van de TRV. Het is duidelijk uit deze uiteenzetting dat de argumenten tegen de TRV niet alleen in de meerderheid zijn, maar die argumenten zijn ook sterker en beter onderbouwd. Toch heeft de politiek ervoor gekozen om de TRV niet aan te passen of af te schaffen. Wellicht is de reden hiervoor terug te vinden in de praktijk. In de gesprekken die zijn gevoerd met een verzekeraar komt naar voren dat men de verhaalsvorderingen 'gewoon' altijd instelt op basis van een onrechtmatige daad. In het volgende hoofdstuk zal aan de hand van jurisprudentie worden onderzocht of de kritiek uit de literatuur merkbaar is in de rechtspraak, of dat men hier te maken heeft met een puur theoretisch probleem.

¹⁵⁸ Van Boom 2000, p. 110.

¹⁵⁹ GS onrechtmatige daad, commentaar op artikel 197 Boek 6 BW, aantekening 6.

Hoofdstuk 4. De TRV in de praktijk: een jurisprudentieanalyse van 1990 tot nu

Zoals uit het vorige hoofdstuk blijkt is er in de literatuur veel kritiek op de TRV, maar wordt het niet duidelijk waarom de politiek ervoor heeft gekozen om de TRV ongewijzigd voort te laten bestaan. In dit hoofdstuk wordt er gekeken hoe de rechter door de jaren heen is omgegaan met de TRV en of de kritiek uit de literatuur ook hier kan worden gesignaleerd. Het startpunt van dit hoofdstuk is het eerste arrest van de Hoge Raad waarbij geanticipeerd werd op de TRV.¹⁶⁰ De jurisprudentie is onderverdeeld per onderwerp, waardoor het mogelijk wordt om eventuele ontwikkelingen in de werking te herkennen. Er is enkel gebruik gemaakt van gepubliceerde jurisprudentie van de Hoge Raad, het Hof en de Rechtbank. Deze laatste zijn voor dit onderzoek waardevol, omdat de denkwijze van de rechtbank vaak tot praktisch illustratief waardige en genuanceerde uitspraken leidt.

De besproken jurisprudentie is een selectie van de jurisprudentie op Kluwer navigator en rechtspraak.nl. Er is gezocht op de volgende zoektermen, soms in combinatie met elkaar: 'artikel 6:197 BW', 'Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten', 'TRV', 'grondslag verhaalsrecht', 'verhaalsrecht verzekeraar'. De selectie is gemaakt door jurisprudentie te gebruiken waarnaar (regelmatig) verwezen is in de literatuur die is gebruikt voor dit onderzoek en de Groene Serie, maar er zijn ook enkele uitspraken van de rechtbank gebruikt die van belang waren voor deze uiteenzetting. Identieke uitspraken zonder toegevoegde waarde worden niet besproken in dit hoofdstuk. Wanneer een bepaalde denkwijze na een relatief lange tijd wordt herhaald, wordt dit wel kort aangegeven om de lijn van de werking van de TRV vast te stellen. Er zal niet uitgebreid worden ingegaan op de onderliggende casussen, maar deze beschrijving is vooral gericht op de overwegingen, beslissingen en rechtsregels met betrekking tot artikel 6:197 BW.

4.1. De reikwijdte van de TRV: Anticiperen, reflexwerking en uitstraling

De Hoge Raad (hierna: 'HR') speelt al voor de invoering van de TRV in op de werking van de TRV. In 1990 wordt hiermee een begin gemaakt in het arrest Ingrid Kolkman.¹⁶¹ De hoofdregel die uit dit arrest voortvloeit, is dat de eigen schuld van artikel 6:101 BW nooit aanwezig kan zijn bij kinderen van onder de 14 jaar. Volgens de HR vereist de billijkheid dat de eigenaar van het motorrijtuig in beginsel voor de gehele schade aansprakelijk is. Dit wordt aangeduid als de '100% regel'. In het obiter dictum van dit arrest wordt door de HR ingespeeld op de TRV, omdat ze het onderscheid tussen benadeelde en verzekeraar toepast. De HR stelt dat 'uitsluitend de bescherming van het aangereden kind zelf aan de orde is' bij deze billijkheidscorrectie. Een verzekeraar kan dus niet profiteren van deze 100% regel. Deze uitspraak is opvallend omdat de TRV hier nog geen geldend recht was. De HR legt al wel de gedachte achter de TRV ten grondslag aan de verklaring die zij geeft over de 100% regel. Nog opvallender is dat wanneer de TRV wordt ingevoerd, de verkeersaansprakelijkheid hier geen onderdeel van uitmaakt. Niet alleen anticipeert de HR in dit arrest op de werking van de TRV, zij initieert nog voor het bestaan van de TRV een uitstralingseffect naar verkeerszaken.

¹⁶⁰ Ten tijde van het arrest was de TRV nog geen geldend recht.

¹⁶¹ HR 1 juni 1990, ECLI:NL:HR:1990:AB7631 (*Ingrid Kolkman*).

In 1992 volgt het arrest IZA/Vrerink,¹⁶² waarin de HR de 50% regel formuleert en meteen uitsluit voor verzekeraars. De gedachte achter de TRV wordt doorgetrokken naar de billijkheidsrechtspraak op het gebied van 'eigen schuld'.¹⁶³ Dit wordt door de HR onderbouwd door het argument dat de billijkheidscorrectie geldt in de verhouding tussen een verzekerd gemotoriseerd voertuig en een fietser of voetganger, die de schade anders grotendeels persoonlijk zou moeten dragen. Dit argument verliest gewicht wanneer de schade van het slachtoffer al ten laste is gekomen van de verzekering van het slachtoffer, omdat het risico al was gespreid, zij het tegen betaling van de premie.

Deze uitspraak is om twee redenen opvallend. Allereerst blijkt uit de redenering van de HR dat de schadeveroorzaker kan profiteren van het feit dat de benadeelde verzekerd is, hetgeen onwenselijk lijkt. Ten tweede laat de letterlijke tekst van de toen ingevoerde TRV verkeersaansprakelijkheid ongemoeid, maar creëert de HR ook hier een uitstraling van de werking van de TRV.¹⁶⁴ De HR past de TRV niet zonder meer analoog toe op artikel 185 WVV, maar beperkt zich tot de billijkheidsrechtspraak op het stuk van de 'eigen schuld'.

In 1993 gaat de HR nog een stapje verder in het arrest Puts/Ceha.¹⁶⁵ In dit arrest past de HR de gedachte achter de TRV toe bij vergelijkbare situaties met 185 WVV waarin gebruik werd gemaakt van artikel 6:162 BW. De HR beslist dat de billijkheidscorrectie van artikel 6:101 lid 1 BW niet geldt voor regresnemers, wanneer de billijkheidscorrectie is voorzien van een specifieke uitwerking door de HR ter bescherming van de zwakkere verkeersdeelnemers. Ook buiten de in de TRV genoemde artikelen, zijn de effecten van de TRV dus merkbaar. Deze ontwikkelingen zijn een bevestiging van de kritiek op de TRV over de ongewenste uitstraling en reflexwerking uit hoofdstuk 3.

In 1995 wordt er een grens getrokken voor de reflexwerking van de TRV in het arrest ABP/De Heel.¹⁶⁶ De HR maakt in dit arrest duidelijk dat er geen goede gronden zijn om een onderscheid te maken tussen regresnemers en benadeelden die zelf verhaal zoeken wanneer het gaat om causaliteitsmaatstaven. De HR volgt met dit oordeel de conclusie van Hartkamp.

Van 1995 tot 1997 volgen meerdere arresten waarbij de HR de beredenering van IZA/Vrerink aanhoudt.¹⁶⁷ Deze lijn is volgens de HR ingegeven door de behoefte van het slachtoffer aan 'een eenvoudige en snel vast te stellen aansprakelijkheid'.¹⁶⁸ Het College voegt hieraan toe: 'bij regres vorderingen van verzekeraars is evenwel voor een standaardisering als die van voormelde rechtspraak

¹⁶² HR 28-02-1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (*IZA/Vrerink*).

¹⁶³ Hijma & Olthof 1993, p. 304.

¹⁶⁴ Van Maanen & Römers 1994, p. 47.

¹⁶⁵ HR 15 januari 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC0825 (*Puts/Ceha*).

¹⁶⁶ HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1611 (*ABP/De Heel*); m. nt. Hartlief in *A&V* 1995, p. 47.

¹⁶⁷ HR 2 juni 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1740 (*Marloes de Vos*); HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2520; HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2517; HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2518; HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2522; HR 28-02-1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (*IZA/Vrerink*).

¹⁶⁸ Zie ook: Hartlief & Tjittes 1999, p. 146.

geen plaats. (..) Verzekeraars moeten in beginsel in staat worden geacht om zelf door collectief overleg tot de door hen nodig geachte mate van standaardisering komen'.¹⁶⁹

Het is duidelijk dat de HR veel hogere eisen stelt aan de verzekeraar, dan aan de benadeelde. Dit doet zij onder het motto om de benadeelde te beschermen. Het argument dat 'repeat players' onderling afspraken moeten maken is besproken in paragraaf 3.4.2. en 3.5.

In 1997 trekt het Hof in Leeuwarden wederom een grens, wanneer een reisorganisator de reflexwerking van de TRV initieert bij artikel 7:500 t/m 513 BW.¹⁷⁰ Volgens de reisorganisator vallen deze artikelen in dezelfde categorie vallen als artikel 6:185 BW (productaansprakelijkheid) en moeten deze artikelen dus uitgesloten worden van subrogatie door de TRV. Ook hier wordt geen reflexwerking aangenomen. De TRV is in de loop der jaren aangevuld om compleet te blijven,¹⁷¹ aldus het Hof, maar titel 7a van boek 7 is hier nooit aan toegevoegd. Het Hof ziet geen reden om de TRV middels rechtspraak verder uit te breiden, omdat de wetgever hier kennelijk ook geen noodzaak toe zag. In 2013 doet het Hof Den Haag eenzelfde uitspraak.¹⁷²

De Hoven zien dus buiten de in de TRV genoemde artikelen geen reden om de TRV zelf, of de gedachte achter de TRV, analoog toe te passen. Deze uitspraken brengen meer duidelijkheid in de reikwijdte van de TRV. Deze denkwijze is echter wel opvallend, daar artikel 185 WvW ook nooit is opgenomen in de TRV, maar er daar weldegelijk uitstraling van de TRV is aangenomen.¹⁷³

Met betrekking tot de reikwijdte van de TRV doet de HR in 2000 nog twee uitspraken.¹⁷⁴ Het gaat in deze zaken om de redelijkheid en billijkheid bij een verjaringstermijn; onder omstandigheden kan een benadeelde een extra lange verjaringstermijn toekomen. In deze uitspraken wordt er bij de maatstaven van redelijkheid en billijkheid hogere eisen gesteld aan een verzekeraar dan aan een particulier. De coulance die de benadeelde toekomt wordt geblokkeerd door de gedachtegang die aan de TRV ten grondslag ligt. De hogere eisen en de mindere mate van coulance werden eerder gezien bij de uitspraak van de HR op 5 december 1997 en zullen later nog terugkomen.¹⁷⁵

Er is duidelijk sprake van de reflexwerking en uitstraling die in de literatuur naar voren kwamen als kritiek, wanneer er sprake is van redelijkheid en billijkheid. Dit betekent dat de werking van de TRV ook merkbaar is buiten de genoemde artikelen. Buiten de gevallen van redelijkheid en billijkheid, wordt er geen uitstraling of reflexwerking aangenomen.

¹⁶⁹ HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2517.

¹⁷⁰ Hof Leeuwarden 7 mei 1997, ECLI:NL:GHLEE:1997:AB9824.

¹⁷¹ *Stb.* 1994, 887; *Stb.* 194, 846.

¹⁷² Hof Den Haag 17 september 2002, ECLI:NL:GHSGR:2002:AL8100.

¹⁷³ HR 28-02-1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (*IZA/Vrerink*).

¹⁷⁴ HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5635 (*ARB*); HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5634 (*ARB*).

¹⁷⁵ HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2517.

4.2. Cou lance uitkeringen

In 2000 is de HR opnieuw vooruitstrevend, ditmaal op het gebied van subrogatie. De HR oordeelt in het arrest van 7 januari 2000 dat op grond van de ratio van de toenmalige subrogatiebepaling er ook bij een cou lance-uitkering sprake is van subrogatie door een verzekeraar.¹⁷⁶ Hiermee wijkt de HR af van voorgaande arresten over dit onderwerp,¹⁷⁷ waarin de opvatting was dat de verzekeraar niet subrogeert in de vordering van de benadeelde als de schadevergoeding onverplicht was. Praktisch kwam dit uit op een subrogatieverbod bij een cou lance-uitkering of een uitkering boven het verzekerd bedrag. Met dit arrest is de HR gedraaid en subrogeert de verzekeraar ook in de rechten van de benadeelde als de uitkering onverplicht was. Ondanks dat deze regel per 1 januari 2006 wettelijk is verankerd zorgt deze regel tot veel verwarring, zoals ook blijkt uit de uitspraak van de Rechtbank Roermond op 5 oktober 2011.¹⁷⁸

De Hoge Raad anticipeert duidelijk op veranderingen die zij wenselijk acht. Zij is dynamisch en verandert mee met maatschappelijk wensen en veranderingen. Deze uitspraak illustreert de innovatieve houding van onze rechtspraak.

4.3. Subrogatie naar buitenlands recht en artikel 6:174 BW: gebrekkige opstal

In 2002 baseert een verzekeraar haar vordering op een verhuurder op artikel 6:174 BW, met de mededeling dat de TRV in dit geval geen toepassing heeft omdat zij naar vreemd recht in de rechten van de verzekerde is gesubrogeerd.¹⁷⁹ Hof verwerpt deze stelling; er wordt naar Nederlands recht verhaal gezocht voor een door Nederlands recht beheerste vordering. Het Hof acht de TRV hier gewoon van toepassing. Subrogatie naar buitenlands recht leidt niet tot een omzeiling van de TRV.¹⁸⁰

Vervolgens concludeert het Hof dat het tekortschieten van de verhuurder een onrechtmatige daad ten opzichte van de benadeelde opleverde. Echter zijn de stellingen van de verzekeraar onvoldoende om op grond daarvan de verhuurder een zodanige ernstige tekortkoming aan te rekenen dat er naast de aansprakelijkheid op grond van artikel 6:174 BW ook sprake is van een onrechtmatige daad ex artikel 6:162 BW. De verhuurder is dus, ondanks zijn aansprakelijkheid, niet tot vergoeding van de schade aan de verzekeraar verplicht.

Dit arrest illustreert hoe een schadeveroorzaker profiteert van het feit dat de benadeelde in eerste instantie de verzekering heeft aangesproken. De benadeelde had immers zelf wel een vorderingsrecht op grond van artikel 6:174 BW, maar dit recht kon niet worden uitgeoefend door de verzekeraar. Het profiteren van de schadeveroorzaker van een verzekering is als kritiekpunt besproken in paragraaf 3.3.4.

In 2005 doet het Hof Den Haag eenzelfde uitspraak bij subrogatie naar Duits recht.¹⁸¹ Het Hof voegt er in dit arrest aan toe, mogelijk om precedent werking te creëren, dat de werking van de TRV wordt

¹⁷⁶ HR 7 januari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4114; in 2006 werd het huidige artikel 7:962 BW ingevoerd, waarin subrogatie bij een cou lance-uitkering wettelijk werd geregeld.

¹⁷⁷ HR 10 januari 1941, *NJ* 1941, 824; HR 24 januari 1964, *NJ* 1964, 465.

¹⁷⁸ Rb. Roermond 5 oktober 2011, ECLI:NL:RBROE:2011:BW0302.

¹⁷⁹ Hof Den Haag 17 september 2002, ECLI:NL:GHSGR:2002:AL8100.

¹⁸⁰ Zie ook: Hof Den Haag 28 juni 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:AX9234.

¹⁸¹ Hof Den Haag 28 juni 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:AX9234.

ondermijnd indien de juridische vorm waarin en/ of de wijze waarop subrogatie plaatsvindt beslissend is voor het bestaan van verhaalsrechten. Ook in dit arrest is de TRV dus gewoon van toepassing en kan de verzekeraar zich niet beroepen op artikel 6:174 BW, maar in dit geval slaagt het beroep op het subsidiair geëiste artikel 6:162 BW.

Het Hof gaat hier uit van de 'oude' en eenzijdige gedachte dat verhaal enkel dient om de schade te verspreiden en de benadeelde schadeloos te stellen. De huidige visie dat de schade moet worden gedragen door de veroorzaker zoals beschreven in hoofdstuk 3, daar gaat het Hof hier aan voorbij.

Subrogatie naar buitenlands recht om de werking van de TRV te omzeilen wordt niet geaccepteerd. Ook blijkt uit deze uitspraken dat de werking van de TRV tot gevolg kan hebben dat de schade niet verhaal kan worden op de schadeveroorzaker, omdat de verzekeraar maar beperkte verhaalsrechten heeft. Dit zijn illustratieve voorbeelden van het profiteren van de schadeveroorzaker van het bestaan van een verzekering.

4.4. Artikel 6:169 BW en 6:166 BW: aansprakelijkheid voor kinderen en groepsaansprakelijkheid

In 2003 moet het Hof te Arnhem beslissen in een zaak waarbij er sprake is van een ongeluk op de openbare weg waarbij drie partijen zijn betrokken.¹⁸² De benadeelde krijgt zijn schade vergoed door zijn ziektekostenverzekeraar. De schadeveroorzakers zijn een 13-jarige fietser en een 16-jarige bromfietser, die volgens de Wet Aansprakelijkheid Motorrijtuigen (hierna: 'WAM') verzekerd is. Beide schadeveroorzakers zijn medeaansprakelijk. De ziektekostenverzekeraar spreekt de WAM-verzekeraar aan voor de volledige schade, omdat de 13-jarige fietser niet aansprakelijk kan worden gesteld. Hij valt door zijn leeftijd onder de werking van artikel 6:164 BW en de TRV leidt ertoe dat ook de ouders van de 13-jarige fietser buiten schot blijven. Een vordering op grond van 6:169 BW is immers uitgesloten voor verzekeraar(s), stelt het Hof vast.

De WAM-verzekeraar verweert zich tegen aansprakelijkheid voor de gehele schade, nu ook zij geen mogelijkheid heeft tot regres op de 13-jarige fietser of diens ouders. De WAM-verzekeraar stelt dat het onredelijk is dat zij de dupe wordt van de blokkerende werking van de TRV.

De rechtbank is in deze zaak uitgegaan van hoofdelijke aansprakelijkheid op grond van 6:102 lid 1 BW. Het Hof vult aan dat het verschil in rechtsgronden voor aansprakelijkheid aan hoofdelijke aansprakelijkheid geen afbreuk doet. Het Hof vervolgt haar beredenering dat de TRV de hoofdelijke aansprakelijkheid niet doorbreekt en dat de aansprakelijkheid van de WAM-verzekeraar in dit geval niet botst met de gedachte die aan de TRV ten grondslag ligt. De WAM-verzekeraar kan dus voor de volledige schade worden aangesproken door de ziektekostenverzekeraar.¹⁸³

Uit dit arrest blijkt dat wanneer er twee partijen aansprakelijk zijn voor schade, waarbij verhaal op een van die partijen onmogelijk wordt gemaakt door de TRV, de andere partij de volledige schade moet vergoeden. Dit arrest illustreert de blokkerende werking van de TRV, omdat bij aansprakelijkheid voor kinderen onder de 14 jaar geen enkele mogelijkheid overblijft om kosten op te verhalen. Wat in dit arrest onduidelijk blijft, is waarom de WAM-verzekeraar zich niet beroept op de uitzonderingsclausule van artikel 6:197 lid 2 sub a BW.

¹⁸² Hof Arnhem 25 maart 2003, ECLI:NL:GHARN:2003:AQ5926.

¹⁸³ Hof Arnhem 25 maart 2003, ECLI:NL:GHARN:2003:AQ5926, r.o. 4.10.

In 2004 neemt de Rechtbank Breda de vooruitstrevende beslissing dat de norm van artikel 6:166 BW, die uitgesloten is voor subrogatie in de TRV, analoog moet worden toegepast bij de maatschappelijke zorgvuldigheidnorm van artikel 6:162 BW.¹⁸⁴ Het lijkt erop dat de Rechtbank hier de werking van de TRV met betrekking tot groepsaansprakelijkheid heeft willen doorbreken, teneinde onwenselijke uitkomsten te voorkomen. In 2010 wordt de Rechtbank hierin bijgevallen door het Hof te Arnhem.¹⁸⁵

In 2005 en in 2008 wordt de TRV echter nog toegepast overeenkomstig de beoogde werking van de wetgever door de Rechtbank Zwolle-Lelystad en het Hof te Arnhem.¹⁸⁶ In beide gevallen in sprake van groepsaansprakelijkheid en in beide gevallen is de uitkomst dat de schadeveroorzakers profiteren van het feit dat het de verzekeraar is die de vordering instelt, omdat die moet voldoen aan de zware bewijslast van artikel 6:162 BW en het causaal verband niet kan worden aangetoond. Een causaal verband aantonen bij groepsaansprakelijkheid is zeer lastig, daarom is de analoge toepassing van artikel 6:166 BW op artikel 6:162 BW door de Rechtbank Breda in 2004 een belangrijke stap.¹⁸⁷ De zaak bij de Rechtbank Zwolle-Lelystad illustreert wel de coulante houding van de Rechtbank bij de toepassing van de TRV, daar de verzekeraar de gelegenheid krijgt om zijn gronden in eerste instantie aan te vullen.¹⁸⁸

In september 2010 tracht het Hof te Arnhem meer duidelijk in te brengen in het leerstuk van groepsaansprakelijkheid.¹⁸⁹ Zij oordeelt dat wanneer de norm van artikel 6:162 lid 2 BW is geschonden, er ook aansprakelijkheid in groepsverband kan worden aangenomen. Zelfs wanneer die persoon niet zelf de handelingen heeft verricht die tot de schade hebben geleid, dan wel indien zijn expliciete bijdrage niet kan worden vastgesteld. De zware bewijslast voor het causale verband op grond van artikel 6:162 BW met betrekking tot groepsaansprakelijkheid is hiermee van de baan. Het Hof geeft hiervoor als reden dat 'de deelnemer zich had behoren te onthouden van deelname aan groepsgedrag waarbij het risico bestond dat (een van de) groepsleden schade zouden veroorzaken'.¹⁹⁰

Nu kan er via artikel 6:162 BW hetzelfde resultaat worden behaald als via artikel 6:166 BW. In dit geval lijkt het erop alsof het Hof een uitweg heeft gezocht om een situatie te creëren als ware artikel 6:197 BW niet was geschreven.¹⁹¹ De TRV wordt in het geval van groepsaansprakelijkheid niet meer letterlijk toegepast.

Bij groepsaansprakelijkheid ontstond door de toepassing van de TRV een probleem, waarvoor de rechtspraak een oplossing vond in het analoog toepassen van artikel 6:166 BW op artikel 6:162 BW. Van

¹⁸⁴ Rb. Breda 13 oktober 2004, ECLI:NL:RBBRE:2004:AR6635.

¹⁸⁵ Hof Arnhem 7 september 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BN7359.

¹⁸⁶ Rb. Zwolle-Lelystad 19 oktober 2005, ECLI:NL:RBZLY:2005:AV4835; Hof Arnhem 8 januari 2008, ECLI:NL:GHARN:2008:BC8273.

¹⁸⁷ Rb. Breda 13 oktober 2004, ECLI:NL:RBBRE:2004:AR6635.

¹⁸⁸ Rb. Zwolle-Lelystad 19 oktober 2005, ECLI:NL:RBZLY:2005:AV4835.

¹⁸⁹ Hof Arnhem 7 september 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BN7359.

¹⁹⁰ Hof Arnhem 7 september 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BN7359, r.o. 4.7.

¹⁹¹ F. David, 'Verbeterde verhaalspositie voor regresnemedede verzekeraar in geval van groepsaansprakelijkheid', *PIV-Bulletin* december 2010, p. 28-30.

een zuivere toepassing van de TRV is derhalve geen sprake meer, maar de TRV leidt ook niet tot de problemen die werden geopperd in de kritiek uit hoofdstuk 2. Bij aansprakelijkheid van kinderen jonger dan 14 jaar blokkeert de TRV alle mogelijke verhaalsrechten, maar blijkbaar ziet de rechter hier geen noodzaak om de werking van de TRV te doorbreken.

4.5. De aansprakelijkheidsverzekering en medeaansprakelijke partijen

In 2010 komt er een arrest van de Hoge Raad, waarin de Advocaat-Generaal in zijn conclusie ingaat op het leerstuk van medeaansprakelijke.¹⁹² Wanneer de subrogerende verzekeraar de verzekeraar is van een van de schadeveroorzakers, dan is artikel 6:197 lid 2 aanhef en sub a BW van toepassing.¹⁹³ De verzekeraar treedt in dat geval wel in de vorderingsrechten van zijn verzekerde ten opzichte van de medeaansprakelijke(n). De verzekeraar kan dan ook gebruik maken van de door de TRV uitgesloten risicoaansprakelijkheden. De HR volgt deze beredenering.¹⁹⁴

Dit arrest laat een zuivere werking zien van de uitzonderingsclausule van de TRV. Ten opzichte van medeaansprakelijke schadeveroorzakers kan de verzekeraar zijn vordering ook baseren op risicoaansprakelijkheidsgronden. Ook hier werkt de TRV in overeenstemming met het beoogde doel door de wetgever, zoals beschreven in hoofdstuk 2.

Dat de TRV in de praktijk tot verwarring leidt, blijkt uit de uitspraak van de Rechtbank Roermond uit 2011.¹⁹⁵ De Rechtbank maakt een ingewikkelde beredenering waarbij zij een nuance aanbrengt op het begrip verzekerde ex artikel 7:945 BW, hetgeen samenhangt met subrogatie op grond van artikel 7:962 BW wat weer een voorwaarde is voor de toepassing van de TRV. De Rechtbank beschrijft drie situaties - welke uitwerking te omslachtig is voor dit onderzoek - terwijl er in het onderhavige geval sprake was van een aansprakelijkheidsverzekering. De Rechtbank heeft miskent dat de simpele uitzondering van artikel 6:197 lid 2 sub a BW van toepassing was. Door dit soort ingewikkelde constructies wordt de TRV geen populairder onderwerp, maar het wijst niet op de ernstige problemen die worden geïllustreerd in de kritiek in hoofdstuk 3.

Wanneer er sprake is van een aansprakelijkheidsverzekering van de schadeveroorzaker en een medeaansprakelijke schadeveroorzaker, dan kan de aansprakelijkheidsverzekeraar de schade ook op grond van de uitgesloten risicoaansprakelijkheden verhalen. Dit blijkt uit de uitzonderingsclausule van artikel 6:197 lid 2 sub a BW.

4.6. Artikel 6:170 BW en 6:171 BW: werkgeversaansprakelijkheid en aansprakelijkheid voor (niet) ondergeschikten

In 2008 doet het Hof Amsterdam een uitspraak over de TRV, terwijl de procederende verzekeraar zijn vordering heeft gebaseerd op artikel 6:162 BW.¹⁹⁶ In haar overwegingen zegt het Hof dat de verzekeraar

¹⁹² HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM3952, m. nt. M.M. Mendel.

¹⁹³ M.M. Mendel in de noot onder 2.8 bij HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM3952.

¹⁹⁴ HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM3952, r.o. 3.4.2.

¹⁹⁵ Rb. Roermond 5 oktober 2011, ECLI:NL:RBROE:2011:BW0302.

¹⁹⁶ Hof Amsterdam 3 juli 2008, ECLI:NL:GHAMS:2008:BH3421.

geen beroep kon doen op de regeling van productaansprakelijkheid of aansprakelijkheid van niet-ondergeschikten en dat de verzekeraar derhalve terecht niet aan haar vordering ten grondslag heeft gelegd.

De TRV werkt hier overeenkomstig het beoogde doel en de werking van de wetgever zoals uiteengezet in hoofdstuk 2. De verzekeraar anticipeert hier al op de blokkerende werking van de TRV. Uit het gesprek met de verzekeraar in de praktijk blijkt dat de verzekeraars vrijwel altijd hun vordering 'gewoon' baseren op artikel 6:162 BW en dat zij daarom maar weinig hinder ondervinden van de TRV.

Ook de Rechtbank Midden-Nederland doet in 2013 een positieve uitspraak met betrekking tot de TRV.¹⁹⁷ De Rechtbank beslist in een zaak waarbij zich een brand heeft voorgedaan in een museum in Amersfoort. De verzekeraar die subrogeert in de rechten van de verzekerde benadeelde, wijzigt de grondslag van de vordering van aansprakelijkheid voor fouten van niet-ondergeschikten ex artikel 6:171 BW naar werkgeveraansprakelijkheid ex artikel 6:170 BW. De schadeveroorzaker verweert zich door te stellen dat de verzekering hiermee beoogd de werking van de TRV te omzeilen. De Rechtbank oordeelt dat er hier geen sprake is van misbruik van recht. Het staat de verzekeraars vrij om aan dezelfde feiten nu een andere juridische kwalificatie te koppelen, aldus de rechtbank.

Deze uitspraak is op zich niet vreemd, want als de verzekeraar haar vordering had gebaseerd op artikel 6:162 BW was dat ook een andere juridische kwalificatie geweest. Hiermee wordt wel benadrukt dat het de verzekeraar haar vordering ook kan baseren op een alternatieve aansprakelijkheidsgrond die niet is opgenomen in de TRV; dat hoeft niet altijd artikel 6:162 BW te zijn. Dit geval illustreert dat er dan nog steeds een bewijsvoordeel kan bestaan ten opzichte van artikel 6:162 BW.

De rechter staat het gebruiken en wijzigen van grondslagen van aansprakelijkheid dus toe, voor zover deze niet worden genoemd in de TRV. Hierbij is het wel van belang dat de rechtsgrond aan blijft sluiten bij de gepresenteerde feiten van de zaak. De TRV werkt in overeenstemming met de werking en doelstelling van de wetgever, hetgeen de rechter benadrukt zelfs als er geen sprake is van een foutieve verhaalsgrond.

4.7. Keuzevrijheid benadeelde

In 2012 moet de Rechtbank te Utrecht beslissen in een zaak over de keuzevrijheid van de benadeelde wie hij aanspreekt.¹⁹⁸ De schadeveroorzaker stelt dat de benadeelde haar verzekering aan moet spreken voor de schade, omdat het in strijd is met het doel en de strekking van de TRV om de schade als benadeelde direct te verhalen op de veroorzaker. De Rechtbank verwerpt dit verweer en stelt vast dat de benadeelde keuzevrijheid heeft of hij zijn verzekeraar aanspreekt of de aansprakelijke schadeveroorzaker. De melding van de schade bij de verzekeraar impliceert ook nog niet dat de verzekerde aanspraak op zijn verzekering doet.¹⁹⁹

Deze uitspraak illustreert dat een schadeveroorzaker zich bewust is van het belang dat een benadeelde zijn verzekeraar aanspreekt, omdat het verhaal van de verzekeraar gebonden is aan de TRV. De kans op

¹⁹⁷ Rb. Midden-Nederland 12 juni 2013, ECLI:NL:RBMNE:2013:CA3498.

¹⁹⁸ Rb. Utrecht 6 juni 2012, ECLI:NL:RBUTR:2012:BX0533.

¹⁹⁹ Rb. Utrecht 6 juni 2012, ECLI:NL:RBUTR:2012:BX0533, r.o. 4.7.

verhaal is daarmee kleiner, door de beperkte mogelijkheid aan aansprakelijkheidsgronden. Opvallend in deze uitspraak is dat de schadeveroorzaker dit onbeschaamd als verweer gebruikt. Gelukkig neemt de rechtbank de beoogde kanalisatie van schade niet aan, maar stelt de keuzevrijheid van de verzekerde voorop.

4.8. Tussenconclusie

In de eerste tien jaar na de invoering van de TRV werd er vooral geprocedeerd over de buitenwettelijke werking van de TRV. Uitstraling en reflexwerking wordt door de rechter alleen aangenomen, wanneer er sprake is van de beginselen redelijkheid en billijkheid. De reikwijdte van de TRV is hierdoor groter dan de wetgever heeft beoogd. De rechter geeft echter wel aan hetzelfde doel na te streven: het beschermen van de speciale positie van de benadeelde. De werking van de tekst van de TRV wordt hier ook niet door beïnvloedt.

Er is opvallend weinig rechtspraak waarbij zich problemen voordoen omtrent de artikelen die worden genoemd in de TRV. Enkele kritiekpunten uit de literatuur ziet men terug in de rechtspraak, zoals de uitstraling of reflexwerking van de TRV en de schadeveroorzaker die profiteert van het bestaan van een verzekering die moet voldoen aan een zwaardere bewijslast. Uit deze punten blijkt voor de rechter echter niet de noodzaak om de werking van de TRV te doorbreken. De geschetste chaos in de literatuur lijkt daarom nogal mee te vallen. Daar waar de TRV wel voor problemen zorgt – zoals bij groepsaansprakelijkheid – kiest de rechter voor analoge toepassing van artikel 6:166 BW op artikel 6:162 BW. Hierdoor is op dit punt geen sprake van werking van de TRV zoals de wetgever dat heeft beoogd, maar aanpassing van de TRV is hiermee niet noodzakelijk. Andere problemen zijn intussen wettelijk verankerd, zoals subrogatie bij een coulance-uitkering en de uitzonderingsclausule voor de aansprakelijkheidsverzekeraar op medeaansprakelijke schadeveroorzakers. Dit heeft geen invloed op de werking van de TRV overeenkomstig het beoogde doel en de werking van de wetgever.

Ook kan de conclusie worden getrokken dat verzekeraars hun vorderingen baseren op de voor hen toegankelijke aansprakelijkheidsgronden en vrijwel geen moeite doen om zich te verzetten tegen de werking van de TRV. Dit blijkt ook uit het gesprek wat in de praktijk met een verzekeraar is gevoerd. De behoefte om de TRV te veranderen lijkt niet aanwezig. Een nadeel van de terughoudendheid van verzekeraars is dat de rechtsontwikkeling van de risicoaansprakelijkheidsgronden hierdoor niet wordt bevorderd. Dit argument kwam ook naar voren in het gesprek in de praktijk met een deskundige en de literatuur. Ook blijkt dat de TRV in de praktijk soms tot verwarring zorgt, zoals bij de toepassing van artikel 6:197 lid 2 sub a BW. Van de overige kritiek in de literatuur ziet men niets terug in de rechtspraak. De rechter lijkt de kritiek uit de literatuur te neutraliseren. Waar er problemen zijn lost de rechter die op, zonder afbreuk te doen aan de tekst, werking en het doel van artikel 6:197 BW. Van de vele kritiek in de literatuur ziet men in de praktijk dus maar weinig terug en de wens of noodzaak om de TRV te wijzigen of af te schaffen ontbreekt.

Hoofdstuk 5. Conclusie

In de inleiding van dit onderzoek is de volgende vraag centraal gesteld:

“Hoe verhoudt de TRV zich anno 2014 tot het doel en de werking wat de wetgever beoogde en is afschaffing of wijziging van de regeling gewenst vanuit de perspectieven wetstechnisch, rechtsontwikkeling, literatuur, politiek en praktijk?”

In dit hoofdstuk wordt er vanuit de vijf verschillende perspectieven gekeken naar de TRV en wordt er een antwoord geformuleerd op de centrale vraag.

Wetstechnisch perspectief

Het doel van de TRV was het handhaven van de status quo. De beoogde werking van de TRV was dan ook voor dat de verzekeraar geen gebruik kan maken van de aansprakelijkheidsuitbreiding in het NBW, waardoor de situatie van voor en na de invoering van het NBW voor de verzekeraars hetzelfde bleef.

Uit dit onderzoek blijkt dat er al voorafgaand aan de invoering een lichte uitbreiding van de werking van de TRV werd geïntroduceerd door de HR. Dit werd niet door de wetgever beoogd. Ook ziet men in de rechtspraak bij groepsaansprakelijkheid doorbreking van de zuivere werking van de TRV, doordat een risicoaansprakelijkheid analoog wordt toegepast op artikel 6:162 BW, waardoor de verzekeraar toch indirect gebruik kan maken van de voordelen. Deze uitbreiding en doorbreking doen echter geen afbreuk aan het doel en de werking van de TRV, maar zijn juist oplossingen om de TRV zoveel mogelijk ongewijzigd te laten bestaan. De TRV werkt nog steeds overeenkomstig haar doel en de beoogde werking.

Vanuit het wetstechnische perspectief werkt de TRV dus goed. De verhouding tussen de TRV anno 2014 en het doel en de werking van de wetgever bij de invoering is vrijwel onveranderd. Vanuit dit perspectief is het niet nodig om de TRV de wijzigingen of af te schaffen.

Perspectief Rechtsontwikkeling

Het recht ontwikkelt zich wanneer er over onderwerpen wordt geprocedeerd. Het onderwerp ontwikkelt zich dan, doordat er onduidelijkheden worden verduidelijkt of omdat er invulling wordt gegeven aan een leemte, dan wel doordat bepaalde elementen worden uitgesloten van het onderwerp. Op die manier wordt een onderwerp door de jaren heen specifiek en duidelijker en ontstaat er een betekenis die houdbaar is voor verschillende situaties op lange termijn.

In het geval van de nieuwe risicoaansprakelijkheden in de NBW wordt er in verhouding maar weinig inhoudelijk geprocedeerd. Dit blijkt uit de literatuur uiteengezet in dit onderzoek, maar ook uit het feit dat er maar weinig inhoudelijke rechtspraak is. De partijen met geld die over de inhoud en betekenis van artikelen zouden kunnen procederen en er belang bij hebben mogen immers geen gebruik maken van die artikelen. Particulieren procederen wel, maar dan gaat het over de vraag 'wie heeft er gelijk', niet zozeer om de betekenis en inhoud van de risicoaansprakelijkheden. Particulieren hebben niet het vermogen of de juridische kennis om voor andere doeleinden te procederen. De rechtsontwikkeling wordt dus afgeremd, omdat er geen inhoudelijk opbouwende procedures worden gevoerd.

Vanuit het perspectief rechtsontwikkeling is de TRV een belemmering en is het gewenst dat de TRV wordt afgeschaft, zodat de verzekeraars ook gebruik kunnen gaan maken van de risicoansprakelijkheden.

Perspectief Literatuur

In de literatuur is veel kritiek gegeven op de werking, de ratio en de TRV in het algemeen. Er wordt beargumenteerd dat de argumenten voor de invoering van de TRV zijn achterhaald. Daarbij speelt de huidige wenselijkheid van verhaalsrechten en het feit dat het verhaalsrecht van verzekeraars niet is geneutraliseerd maar juist verslechterd ten opzichte van het oude recht een grote rol. Daarnaast worden er veel voordelen genoemd van de afschaffing van de TRV. Daartegenover staan maar enkele, summier onderbouwde argumenten om de TRV voort te laten bestaan. Uiteindelijk zijn er meer onderbouwde, bewezen en doorslaggevende argumenten voor de afschaffing van de TRV en blijft het onduidelijk waarom de TRV dan toch ongewijzigd voort is blijven bestaan. Een mogelijke verklaring is de politieke passiviteit. Vanuit het perspectief literatuur is de TRV duidelijk een belemmering en is het wenselijk dat de TRV wordt afgeschaft of sterk gewijzigd.

Praktisch Perspectief

In de rechtspraak analyse in dit onderzoek valt op dat er wel sprake is van een onzuivere toepassing van de TRV, maar dat de problemen niet zo groot zijn als de kritiek in de literatuur doet lijken. Er worden opvallend weinig procedures gevoerd over de inhoud van de risicoansprakelijkheden, hetgeen bij het perspectief rechtsontwikkeling al is aangegeven. De problemen waar de rechter mee te maken kreeg omtrent de coulance-uitkering en het verhalen van schade op mede-schadeveroorzakers zijn intussen (deels buiten de TRV) wettelijk verankerd. Alleen bij groepsaansprakelijkheid leidde de TRV volgens de rechter tot onwenselijke uitkomsten, waarvoor de rechter een oplossing vond in de analoge toepassing van artikel 6:166 BW op artikel 6:162 BW. Procederende partijen verzetten zich vrijwel nooit tegen de werking van de TRV. Ook het gesprek bij de verzekeraar en met de deskundige wijst erop dat de praktijk maar weinig hinder ondervindt van de TRV. Verzekeraars baseren hun verhaal altijd 'gewoon' op artikel 6:162 BW. Het lijkt erop dat de problemen in de literatuur in de praktijk wel meevallen en dat het probleem enkel theoretisch is. Wellicht is men daarom gestopt met schrijven, omdat er uit de praktijk geen noodzaak bleek. Ondanks dat men wel erkent dat de visie op verhaalsrechten is gewijzigd, vormt de TRV praktisch gezien geen belemmering en blijkt er vanuit de praktijk geen prangende behoefte om de TRV te wijzigen dan wel af te schaffen.

Perspectief Politiek

Een wet kan alleen door de wetgever worden gewijzigd. De politiek is dus uiteindelijk het orgaan wat daadwerkelijk iets aan de TRV zou kunnen veranderen. Uit dit onderzoek blijkt dat de behoefte tot verandering vanuit wetstechnisch en praktisch perspectief ontbreekt. De politiek ziet voor verandering dus geen noodzaak, omdat er vanuit de praktijk geen druk (meer) wordt gezet. Dan is een wet aanpassen enkel een kostbare onderneming. Ook vanuit het politieke perspectief vormt de TRV dus geen belemmering en bestaat er ondanks de gewijzigde visie op verhaalsrechten geen behoefte om de TRV aan te passen of af te schaffen.

Eindoordeel

De vraag die in dit onderzoek centraal stond was:

“Hoe verhoudt de TRV anno 2014 zich tot het doel en de werking wat de wetgever beoogde en is afschaffing of wijziging van de regeling gewenst vanuit de perspectieven wetstechnisch, rechtsontwikkeling, literatuur, politiek en praktijk?”

Aan de hand van de in dit onderzoek gepresenteerde resultaten kan deze vraag als volgt worden beantwoord: De TRV werkt anno 2014 grotendeels overeenkomstig het doel en de beoogde werking van de wetgever uit 1992. De enkele afwijking in de werking is onvoldoende om tot de conclusie te komen dat de TRV moet worden afgeschaft of gewijzigd. Ondanks dat de visie op verhaalsrechten sinds de invoering 180 graden is gedraaid en er aan de hand daarvan veel kritiek is geuit op de TRV, blijkt er uit de praktijk niet de behoefte om de TRV te wijzigen of af te schaffen. Wellicht is het een idee om het woord ‘tijdelijk’ uit de naam van de regeling te halen, zodat de terminologie geen valse verwachtingen meer wekt.

Bronnenlijst

Literatuurlijst

Asser e.a. 2012

C. Asser e.a., *Bijzondere Overeenkomsten: verzekering*, Deventer: Kluwer 2012.

Baarda, De Goede & Teunissen 2005

B. Baarda, M.P.M. de Goede & J. Teunissen, *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*, Groningen: Stenfert Kroese 2005.

Bloembergen 1965

A.R. Bloembergen, *Schadevergoeding bij onrechtmatige daad* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 1965.

Bloembergen 1987

A.R. Bloembergen, 'Het regresrecht van de sociale verzekeraar', in: A.G. Catermans, W.A.K. Rank & F.J. de Vries, *BW-Krant Jaarboek Schadeverhaal*, Leiden: Rijksuniversiteit 1987.

Boonekamp 1990

R.J.B. Boonekamp, *Onrechtmatige daad in groepsverband volgens NBW*, Deventer: Kluwer 1990.
(er is een nieuwe druk van februari 2014....)

Van Boom 2000

W.H. van Boom, *Verhaalsrechten van verzekeraars en risicodragers*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2000.

Van Boom 1996

W.H. van Boom, 'Uniformiteit gewenst', in: W.H. van Boom e.a., *Regresrechten: afschaffen, handhaven of uitbreiden*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1996.

Bouma 1992

H. Th. Bouma, 'De gevolgen van de Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten', in: J.H. Nieuwenhuis e.a., *(Nieuw) BW en Personenschade*, Lelystad: Koninklijke Vermande 1992.

Cane 1997

P. Cane, *The Anatomy of Tort Law*, Oxford: Hart Publishing 1997.

Engelhard 2003

E.F.D. Engelhard, *Regres: een onderzoek naar het regresrecht van particuliere en sociale schadedragers* (diss. Maastricht), Deventer: Kluwer 2003.

Hartkamp 1990

A.S. Hartkamp, *Compendium van het vermogensrecht volgens het nieuwe burgerlijk wetboek*, Deventer: Kluwer 1990. (druk 4)

Hartkamp 2005

A.S. Hartkamp, *Compendium Vermogensrecht voor de rechtspraak*, Deventer: Kluwer 2005. (druk 6)

Hartlief & Tjittes 1994

T. Hartlief & R. Tjittes, *Verzekering en aansprakelijkheid*, Deventer: Kluwer 1994.

Hartlief 1996

T. Hartlief, 'De individuele afhandeling van regresdossiers: een stand van zaken', in: W.H. van Boom, T. Hartlief & J. Spier, *Regresrechten: afschaffen, handhaven of uitbreiden*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1996.

Hartlief & Tjittes 1999

T. Hartlief & R. Tjittes, *Verzekering en aansprakelijkheid*, Deventer: Kluwer 1999.

Hijma & Olthof 1993

J. Hijma & M.M. Olthof 1993, *Compendium Nederlands Vermogensrecht; Leidraad voor het nieuwe BW*, Deventer: Kluwer 1993. (druk 5)

Jansen 2004

C.H.M. Jansen, *Onrechtmatige daad: algemene bepalingen*, Deventer: Kluwer 2009.

Jarvie, Milford & Miller 2006

I. Jarvie, K. Milford & D. Miller, *Karl Popper: A Centenary Assessment, volume II*, Hants: Ashgate Publishing Limited 2006.

Lewis 1999

R. Lewis, *Deducting Benefits from damages for personal injury*, Oxford, OUP 1999.

Lubach 2005

R.D. Lubach, *Aansprakelijkheid voor zelfstandige hulppersonen* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 2005.

Van Maanen & Römers 1994

G. van Maanen & P. Römers, *De Tijdelijke Regeling Verhaalsrechten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1994.

Magnus e.a. 2004

U. Magnus e.a., *Unification of tort law: contributory negligence*, Den Haag: Kluwer Law International 2004.

Mijnssen 2003

F.H.J. Mijnssen, 'Een paar facetten van door een verzekeraar te nemen verhaal', in: Y.L.L.A.M. Delfos-Roy e.a., *Zekerheidshalve: opstellen aangeboden aan Prof. Mr. M.M. Mendel*, Deventer: Kluwer 2003.

Nieuwenhuis e.a. 1992

J.H. Nieuwenhuis e.a., *(Nieuw) BW en Personenschade*, Lelystad: Koninklijke Vermande 1992.

Reehuis & Slob (stud.) 1990

W.H.M. Reehuis & E.E. Slob, *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek; invoering boeken 3,5 en 6 (studenteneditie)*, Deventer: Kluwer 1990.

Van Schaaik 2011

G.A.F.M. van Schaaik, *Praktijkgericht juridisch onderzoek*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011.

Schut 1990

G.H.A. Schut, *Onrechtmatige daad volgens BW en NBW*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1990.

Spier e.a. 2012

J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012.

Zeben, Du Pon & Olthof 1981

C.J. van Zeben, J.W. Du Pon en M.M. Olthof, *Parlementaire geschiedenis van het Nieuwe Burgerlijk Wetboek; boek 6 algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer: Kluwer 1981.

Zeben, Reehuis & Slob 1990

C.J. van Zeben, W.H.M. Reehuis & E.E. Slob, *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek; invoering boeken 3,5 en 6. Boek 6, Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer: Kluwer 1990.

Jurisprudentie

Hoge Raad

HR 10 januari 1941, *NJ* 1941, 824. (geen ECLI nummer bekend)
HR 24 januari 1964, *NJ* 1964, 465. (geen ECLI nummer bekend)
HR 2 februari 1973, ECLI:NL:HR:1973:AB6726.
HR 7 maart 1980, ECLI:NL:HR:1980:AB7443.
HR 25 september 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4235.
HR 8 januari 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4306.
HR 1 juni 1990, ECLI:NL:HR:1990:AB7631 (*Ingrid Kolkman*).
HR 28 februari 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0526 (*IZA/Vrerink*).
HR 15 januari 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC0825 (*Puts/Ceha*).
HR 13 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1611 (*ABP/De Heel*).
HR 2 juni 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1740 (*Marloes de Vos*).
HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2520.
HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2517.
HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2518.
HR 5 december 1997, ECLI:NL:HR:1997:ZC2522.
HR 7 januari 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA4114.
HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5635 (*ARB*).
HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5634 (*ARB*).
HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM3952, m. nt. M.M. Mendel.

Hof

Hof Leeuwarden 7 mei 1997, ECLI:NL:GHLEE:1997:AB9824.
Hof Den Haag 17 september 2002, ECLI:NL:GHSGR:2002:AL8100
Hof Arnhem 25 maart 2003, ECLI:NL:GHARN:2003:AQ5926.
Hof Den Haag 28 juni 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:AX9234.
Hof Arnhem 8 januari 2008, ECLI:NL:GHARN:2008:BC8273.
Hof Amsterdam 3 juli 2008, ECLI:NL:GHAMS:2008:BH3421.
Hof Arnhem 7 september 2010, ECLI:NL:GHARN:2010:BN7359.
Hof Den Haag 19 februari 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:BZ2376.

Rechtbank

Rb. Breda 13 oktober 2004, ECLI:NL:RBBRE:2004:AR6635.

Rb. Zwolle-Lelystad 19 oktober 2005, ECLI:NL:RBZLY:2005:AV4835.

Rb. Roermond 5 oktober 2011, ECLI:NL:RBROE:2011:BW0302..

Rb. Utrecht 6 juni 2012, ECLI:NL:RBUTR:2012:BX0533.

Rb. Midden-Nederland 12 juni 2013, ECLI:NL:RBMNE:2013:CA3498.

Tijdschriftartikelen

A.R. Bloemenberg, 'Het SER-rapport over regresrechten: een fout verhaal', *NJB* 1994, p. 117-120.

W.H. van Boom, '29 955: een klein wetsvoorstel dat grote ergernis teweeg brengt', *Nederlands Juristenblad* 2005-12.

G. Van Dijck en J. Hagens, 'Empirical Legal Research', Concept tbv de cursus Methodologie voor het privaatrecht aan Tilburg University, 2013.

E.F.D. Engelhard, 'Voorbij de grenzen van het wettelijk regresrecht van werkgevers en sociale risicodragers', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2011-20.

T. Hartlief, 'Opnieuw: de positie van regresnemers en artikel 185 WWV', *Verzekeringsrechtelijke Berichten* 1998-1, p. 1 e.v.

E. Hondius, 'A.R. Bloembergen, Schadervergoeding bij onrechtmatige daad, dissertatie Utrecht 1965', *Ars Aequi* januari 2008, p. 73-77.

M.L. Hendrikse, 'Het leerstuk subrogatie in het verzekeringsrecht: noodzakelijke regeling of overdreven regelzucht?', *NTHR* 2013-1, p. 7-8.

G. van Maanen, 'Operatie 'stofkam', of stofkam-operette?', *NJB* 1984-6.

G. van Maanen, 'de onrechtmatige daad in het Nieuw BW anno 1988', *KwNBW* 1988-2.

G. van Maanen, 'Produktaansprakelijkheid in Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *NJB* 1992-2.

G. van Maanen, 'Hoe tijdelijk is 'tijdelijk'?', *NTRB* 2011-31.

A. Nentjes en J. Dijkstra, 'Verkeersaansprakelijkheid: slachtoffercompensatie of ongevallenpreventie', *NJB* 8 juli 1993-26, p. 951-954.

A. Rutten-Roos, 'Je was erbij, dus je bent erbij', *NJB* 1986.

P. van Zwieten, 'Enkele uitvoeringsproblemen voor de gesubrogeerde verzekeraar bij de toepassing van de Tijdelijke regeling verhaalsrechten', *Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade* 2013-10.

Adviezen

SER-advies 17 september 1993, 'regresrechten in de sociale verzekeringen', nr. 14.

SER-advies 15 oktober 1999, 'Investeren in verkeersveiligheid', nr. 13.

Officiële publicaties

Staatsblad 1991, 600.

Staatsblad 1994, 887.

Staatsblad 1994, 846.

Kamerstukken

Kamerstukken II 1983/84, 17 541, nr. 4.

Kamerstukken II 1995/1996, 24 326, nr. 7.

Kamerstukken II 1999/2000, 26 630, nr. 2.